

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
katedra obchodního práva

téma diplomové práce:

Limity smluvní volnosti v právu společností

vedoucí diplomové práce:

JUDr. Petr Čech, LL. M.

dipломant:

Filip Wagner, Teplice nad Bečvou 51, 753 01

Prohlašuji,

že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně
a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci
čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Filip Wern

V Praze, březen 2007

Stručný obsah

I.	ÚVOD DIPLOMOVÉ PRÁCE	4
II.	OBECNÁ VÝCHODISKA DIPLOMOVÉ PRÁCE	5
II.I.	AUTONOMIE CHOVÁNÍ A SMLUVNÍ VOLNOST	5
II.II.	SPOLEČNOSTI A OBCHODNÍ SPOLEČNOSTI	6
	Obecné vymezení společností a obchodních společností	6
	Povaha struktury vztahů a právní postavení společností	9
	Obchodní společnosti jako samostatné právnické osoby	13
II.III.	PRÁVNÍ ÚPRAVA A OBCHODNÍ SPOLEČNOSTI	16
	Zákonná a autonomní úprava obchodních společností	16
III.	JEDNOTLIVÉ FORMY OBCHODNÍCH SPOLEČNOSTÍ	20
III.I.	VEŘEJNÁ OBCHODNÍ SPOLEČNOST	20
	Historické pozadí a povaha veřejné obchodní společnosti	20
	Právní vztahy společníků veřejné obchodní společnosti	21
	Právní úprava veřejné obchodní společnosti a smluvní volnost	27
III.II.	KOMANDITNÍ SPOLEČNOST	27
	Historické pozadí a povaha komanditní společnosti	27
	Neosobní a majetková povaha vztahů komanditistů	28
	Právní úprava komanditní společnosti a smluvní volnost	31
III.III.	AKCIOVÁ SPOLEČNOST	31
	Historické pozadí a povaha akciové společnosti	31
	Neosobní a majetková povaha účasti akcionářů	33
	Různorodá podoba jednotlivých akciových společností	34
	Vnitřní organizace a řízení akciové společnosti	36
	Samostatné právní postavení akciové společnosti	38
	Postavení akcionářů v akciové společnosti	39
	Právní úprava akciové společnosti a smluvní volnost	44
III.IV.	SPOLEČNOST S RUČENÍM OMEZENÝM	46
	Historické pozadí a povaha společnosti s ručením omezeným	46
	Právní úprava společnosti s ručením omezeným a smluvní volnost	48
IV.	ZÁVĚR DIPLOMOVÉ PRÁCE	48
V.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	51

I. Úvod diplomové práce

S ohledem na téma této diplomové práce, kterým je smluvní volnost a její limity v právu společností, se ve svém výkladu soustředím především na oblast práva společností. Právo společností (*gesellschaftsrecht*, *company law*, *droit des sociétés*) je právní naukou užívané obecné označení pro právní úpravu pojednávající o společnostech.¹ Vymezení práva společností není v naší právní nauce jednotné, neboť právo společností nevytváří samostatné právní odvětví, ale spíše jen určitý komplexní normativní soubor.² Vzhledem k obchodně-právní povaze této práce se proto v rámci práva společností zaměřím především na materii obchodního práva zahrnující právní úpravu obchodních společností a družstva, nevyhnu se však určitým přesahům do obecné úpravy právnických osob, závazkových vztahů a civilní společnosti³, která sice spadá do klasické civilistické materie, avšak s obchodními společnostmi velmi úzce souvisí a zpravidla pro ně představují subsidiárně aplikovatelnou právní úpravu.⁴

Ve struktuře výkladu této diplomové práce se pokusím vyrovnat s pestrostí společností, zejména pak jednotlivých forem společností obchodních. Souhlasím totiž s názorem, že v rámci obchodních společností je možné a užitečné nalézt určitý společný základ utvářený jejich charakteristickými znaky, přičemž je zároveň přirozené, že mimo tuto obecnou rovinu budou jednotlivé formy a dokonce i v rámci těchto forem jednotlivé obchodní společnosti a jejich znaky nutně nabírat různorodou podobu a povahu, přičemž k nim zpravidla budou přistupovat další významné znaky a jiné budou naopak chybět.⁵ Pokusím se proto v maximální možné míře skloubit obecný a jednotlivý přístup k obchodním společnostem a výrazněji tak propojit znaky společné všem formám obchodních společností a zároveň vydělit specifika jednotlivých forem obchodních společností. Takto zvolené pojetí snad přispěje k celkovému zřehlednění výkladu a zamezí nadbytečnému opakování shodných či obdobných znaků v rámci jednotlivých forem společností.

V obecné části diplomové práce se proto nejprve zaměřím na vybraná základní východiska, především na otázky společné všem formám společností a na otázky potřebné pro další výklad. V rámci tohoto obecného výkladu také nastíním řadu otázek a názorů, kterými se budu podrobněji zabývat ve zvláštní části, členěné podle jednotlivých forem společností a zaměřené na jejich jednotlivá specifika. V závěru práce se pokusím shrnout předchozí výklad a v maximální možné míře zobecnit poznatky z něj vyplývající.

¹ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. *Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva*. 2. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 12

² Knappová, M., Švestka, J. a kol. *Občanské právo hmotné*. 1. svazek, 3. vydání. Praha: ASPI, 2002, s. 45
³ smlouvy o sdružení podle ustanovení § 829 an. občanského zákoníku

⁴ Pelikánová, I. *Úvod do srovnávacího práva obchodního*. Skripta. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 121

⁵ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. *Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva*. 2. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 37

II. Obecná východiska diplomové práce

II.I. Autonomie chování a smluvní volnost

Hlavním cílem této diplomové práce je pojednat o smluvní volnosti a jejích limitech v prostředí práva společností. Nejprve se však zaměřím na problematiku smluvní volnosti a autonomie chování z obecného a právně teoretického pohledu, neboť smluvní volnost a autonomie chování se jako obecné právní principy uplatňují v různé míře v celé oblasti soukromého práva a v poslední době například v podobě veřejnoprávních smluv začínají zaujímat své místo také v oblasti práva veřejného. Obecný základ smluvní volnosti vychází z autonomie vůle (autonomie chování) a je projevem svobodného postavení člověka ve společnosti. Svoboda člověka je obecně chápána jako možnost každého chovat se podle své vůle bez donucení,⁶ v případě smluvní svobody tak představuje volnost stran rozhodnout podle své svobodné a souhlasné vůle a s ohledem na své zájmy a potřeby, zda a s kým smlouvou založí vzájemné právní vztahy, jaká bude forma projevu a obsah takto zakládaných právních vztahů, včetně svobody takto založené vztahy svou souhlasnou vůlí měnit či zrušit.⁷

Žádná svoboda však není absolutní a jsou jí vlastní omezení. Svoboda a zájmy jsou omezeny stejnou svobodou a zájmy každého jiného, protože všichni si jsou ve své svobodě rovni. Autonomie chování je proto omezena především ve prospěch svobody jiných a autonomní úprava se tak může uplatnit jen v rámci vzájemných právních vztahů a s účinky mezi těmi, kdo ji mezi sebou smlouvou vytvořili nebo se jí alespoň dobrovolně podřadili či ji jinak dobrovolně akceptovali.⁸ Z tohoto pohledu má smluvní svoboda a na jejím základě utvořené autonomní právo jen omezenou působnost inter partes a plně se může uplatnit především v rámci relativních závazkových vztahů, které směřují své účinky dovnitř vzájemných vztahů a nedotýkají se práv a povinností třetích osob.⁹ Svoboda je však také omezena ve prospěch obecného zájmu, který je chráněn právem¹⁰ jako výsledkem společenského vnímání a hodnocení kolizí jednotlivých zájmů a svobod ve společnosti.¹¹ Heteronomní právo chránící obecné zájmy je vtěleno do zákona a dalších právních předpisů a na rozdíl od smlouvami utvářeného autonomního práva má obecnou a neomezenou působnost erga omnes a může se tak uplatnit vůči všem.

Vztah svobody a obecné právní úpravy vyjadřuje právní zásada, že je dovoleno vše, co není zákonem zakázáno.¹² Tato zásada deklaruje obecnou dovolenost autonomního chování a svobodu chovat se nejen po právu (secundum legem), ale i vedle práva (praeter legem),

⁶ Knapp, V. Teorie Práva, 1. vydání. Praha, C.H. Beck, 1995, s. 15

⁷ Knapp, V. tamtéž, s. 144

⁸ Knapp, V. tamtéž, s. 53

⁹ Knapp, V. tamtéž, s. 143

¹⁰ myšleno právem heteronomním jako opakem práva autonomního

¹¹ Knapp, V. tamtéž, s. 16

¹² Čl. 2 Listiny základních práv a svobod uvádí, že „Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nemůže být nucen činit, co zákon neukládá.“

především však tuto širokou autonomii omezuje podřízením zákonné regulaci, protože autonomní úprava nesmí být v rozporu s právními normami (contra legem) a ani je obcházet (in fraudem legis) nebo se přičít dobrým mravům (contra bonos mores). Míra a intenzita obecné právní (zákonné) regulace a tím i omezení autonomie chování je závislá na intenzitě společenského zájmu, který právní norma chrání.¹³ V případech, kdy je takový zájem sledán velmi intenzivním, omezuje právo autonomii kategoricky a bez respektu k lidské vůli. Takovéto kogentní normy zavazují své adresáty bezvýhradně, musí být vždy aplikovány na danou skutkovou podstatu a vylučují jakoukoliv odchýlnou autonomní úpravu. Naopak neexistuje-li takový intenzivní zájem, právo lidskou vůli zpravidla respektuje a působí jen hypoteticky. Takovéto dispozitivní normy ponechávají subjektům volnost upravit si danou skutkovou podstatu autonomně a závazné se stanou až pro případ neexistence autonomní úpravy.

Rozsah autonomního chování a smluvní volnosti je tak obecně omezen limity ve vztahu k možným konfliktům individuálních a obecných zájmů. Z pohledu individuálních zájmů je smluvní volnost limitována její omezenou působností inter partes, kdy autonomní úprava nemůže zasahovat do právního postavení nezúčastněných osob. Z pohledu obecných zájmů je smluvní volnost limitována kogentními právními normami, od nichž se subjekty nemohou svou vůlí odchýlit a autonomní úprava jim proto nesmí odporovat – dispozitivní právní normy naopak odchýlnou vůli a autonomní úpravu předpokládají, ustupují před ní a nepředstavují proto limity smluvní volnosti.¹⁴ Ke správnému vymezení volného prostoru pro uplatnění smluvní volnosti je proto nezbytné uvědomit si jak omezenou, tak obecnou působnost jednotlivých úprav a respektovat výše uvedené limity, kdy při jejich určování je třeba nejprve vyhledat případnou obecnou zákonnou úpravu a posoudit její kogentní či dispozitivní povahu, následně pak také posoudit možný dosah případné autonomní úpravy na právní postavení třetích osob.

II.II. Společnosti a obchodní společnosti

Obecné vymezení společností a obchodních společností

Obecnému vymezení a definování pojmu společnosti se někteří autoři vcelku oprávněně vyhýbají a poukazují při tom na problematičnost a v zásadě také jistou neúčelnost obecného vyjádření shodných a podobných ~~znaků~~ něčeho tak různorodého jako jsou jednotlivé formy především obchodních společností.^{15,16} Pro účely dalšího výkladu se však i přesto pokusím nastínit alespoň základní charakteristické znaky společnosti, přičemž – jak již bylo výše uvedeno – je zřejmé, že takovéto vymezení nemůže a ani se nepokouší vystihnout skutečnost

¹³ Knapp, V. tamtéž, s. 54 an.

¹⁴ Knapp, V. tamtéž, s. 55

¹⁵ Eliáš, K., Bartošiková, M., Pokorná, J. a kol. Kurs obchodního práva. Právnícké osoby jako podnikatelé. A. vydání. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 5

¹⁶ Eliáš, K. Obchodní společnosti. Praha: C.H. Beck, 1994, s. 40

v plném rozsahu a v případě jednotlivých forem i konkrétních společností budou proto vždy existovat více či méně významné nepřesnosti a odchylky od takového společného základu.¹⁷

Společnosti jako soukromoprávní sdružení osob

Právní nauka při obecném výkladu o společnostech obvykle vychází z úvah o útvarech asociační povahy a řadí společnosti mezi soukromoprávní sdružení osob.¹⁸ Společnosti jako sdružení osob¹⁹ představují zpravidla spojení více osob do určitého výsledného společenského útvaru. Tento požadavek spojení více osob byl s odklonem od smluvní povahy některých forem obchodních společností sice překonán, vždy však musí alespoň jedna nebo více osob jako členové útvaru představovat jeho nezbytný personální základ, který společnosti odlišuje od nadací a fondů jako pouhých majetkových uskupení.²⁰ Společnosti a především jejich kapitálové formy běžně představují také spojení majetkových hodnot, ať už vložených nebo získaných následnou hospodářskou činností, jejich základ však stále přetrvává v existenci více či méně významného pouta mezi takto spojenými osobami jako společníky a společností. Z tohoto pohledu tak společnosti vždy představují určitou organizační strukturu uspořádávající právní vztahy těchto osob.

Společnosti jsou podle způsobu svého vzniku, povahy členství a činnosti řazeny mezi soukromoprávní sdružení, neboť jsou zakládány zpravidla smlouvou jako projevem vůle zúčastněných osob a představují jejich dobrovolné sdružení, na rozdíl od veřejnoprávních korporací, které vznikají na základě vrchnostenského aktu a členství v nich je povinné bez ohledu na vůli dotčených osob.²¹ Základem společností proto bývá smluvní vztah vyjadřující souhlasnou vůli společníků založit určitou společnost a uspořádat tak určitým způsobem své vzájemné právní vztahy a upravit v nich obsažená práva a povinnosti. Společnosti jsou proto existenčně závislé na této vůli zúčastněných osob založit a podílet se (účastnit se) na určité společnosti. Tato vůle společníků „ke společnosti“ představuje takzvané *affectio societatis*, které musí být nezbytně projevmeno při utváření společnosti a musí ji provázet během celého jejího trvání. Je proto zřejmé, že existence každé společnosti, stejně jako její podoba a obsah vzájemných společnických vztahů (právní režim), by měly být v první řadě podřízeny vůli těchto společníků a měly by proto primárně odrážet jejich zájmy a potřeby.

Společnosti představují účelné sdružení osob. Společníci se ve společnosti spojují k dosažení určitého sjednaného účelu (cíle),²² který může být materiální nebo také ideální povahy. Materiální cíl představuje zpravidla ekonomickou aktivitu směřující k tvorbě zisku nebo prospěchu z úspor, naproti tomu cíl ideální může představovat výchovné, osvětové,

¹⁷ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. 2. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 37

¹⁸ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. tamtéž, s. 11

¹⁹ společenství, pospolitost, společenstvo, svaz, asociace

²⁰ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. tamtéž, s. 38

²¹ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. tamtéž, s. 12

²² Pelikánová, I. Úvod do srovnávacího práva obchodního. Skripta. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 156

charitativní, zdravotní a další podobné aktivity.²³ Vzhledem k obchodně-právní povaze této práce se zaměřím především na sdružení založená za účelem výkonu ekonomické aktivity prostřednictvím podnikatelské činnosti podniku společnosti a směřující k dosažení a rozdělení případného pozitivního hospodářského výsledku mezi společníky. Tomuto požadavku bude bezpochyby nejlépe odpovídat kategorie obchodních společností, i když vzhledem k všeobecnému významu sdružovací povahy některých jejich forem nelze vyloučit obchodní společnosti zřízené také k nepodnikatelskému účelu, stejně tak jako nelze vyloučit ani jiné sdružovací formy zřízené k podnikatelskému účelu. Účel a kauza té které obchodní společnosti musí být vyjádřen společníky v jejím předmětu činnosti a musí být samozřejmě právem dovolený, respektive nesmí být zakázaný.²⁴

Dosažení určitého dohodnutého účelu společnosti zpravidla vyžaduje určitou míru společného přičinění takto spojených osob. Osoby sdružené ve společnosti se proto zavazují přispět stanoveným způsobem k dosažení účelu společnosti a zároveň se zdržet jednání, které by jeho dosažení znemožňovalo nebo alespoň znesnadňovalo. Konkrétní povaha a rozsah takto převzatých závazků společníky se bude u jednotlivých společností odvíjet především od konkrétního předpokládaného účelu s ohledem na potřebné osobní či materiální zajištění činnosti společnosti a jejího podniku, a samozřejmě také s ohledem na možnosti a zájmy jednotlivých společníků. Svou povahou se obecně může jednat jak o závazek společníků k výkonu osobní činnosti, tak i o poskytnutí majetkových hodnot ve prospěch společnosti. Převažující osobní nebo majetková povaha těchto závazků společníků je přitom významná pro organizační strukturu vztahů ve společnosti, lze dobře sledovat v odlišné podobě osobních a kapitálových forem obchodních společností. Osobní společnosti při uspořádání vztahů vychází z osobní účasti společníků na podnikatelské činnosti a na chodu společnosti a utváří proto úzké a pevné vztahy mezi konkrétními společníky navzájem a společností, zatímco kapitálové společnosti vychází z převažující majetkové a neosobní účasti a utváří tak mnohem volnější vztahy, neboť pro dosažení zamýšleného účelu nejsou osobní vlastnosti jednotlivých společníků tak rozhodující, čímž odpadá potřeba omezovat závazky na osoby těchto dlužníků (*intuitus personae*).

Z výše naznačených základních charakteristik lze vytvořit velmi obecnou definici společnosti jako dobrovolného sdružení zpravidla více osob, ve kterém spojují své osobní síly a majetkové hodnoty za účelem dosažení sjednaného cíle. Náš právní řád obecnou definici společnosti neobsahuje, je však možno využít vymezení civilní společnosti obsažené v § 829 an. občanského zákoníku, která v některých právních řádech představuje nejobecnější základ také pro obchodní společnosti. Podle tohoto ustanovení se několik osob může sdružit, aby se společně přičinili o dosažení sjednaného účelu a každý společník je povinen vyvíjet činnost k jeho dosažení... Obdobně i švýcarský obligáční kodex vymezuje civilní společnost jako smlouvu, již strany spojují své úsilí nebo svůj majetek za účelem

²³ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. 2. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 13

²⁴ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. tamtéž, s. 38

dosažení společného cíle.²⁵ Francouzský Code civil v čl. 1832 vymezuje společnost tak, že je založena dvěma nebo více osobami, jež se smlouvou dohodnou vložit do společného podniku věci nebo svou činnost za účelem rozdělení zisku nebo prospěchu z úspor.²⁶

Vymezení kategorie obchodních společností

Pro rozlišení společností a obchodních společností je významný způsob určení jejich obchodní povahy, který však není v právních rádech jednotný. Obchodní povaha společností bývá nejčastěji odvozována z jejich formy, někdy však vychází i z jejich předmětu činnosti.²⁷ Z důvodu formy a bez ohledu na předmět činnosti jsou za obchodní společnosti považovány všechny zákonem takto označené formy společnosti, přičemž v našem právním řádu se jedná o veřejnou obchodní společnost, komanditní společnost, společnost s ručením omezeným, akciovou společnost a nově také o evropskou společnost a evropské hospodářské zájmové sdružení.²⁸ Náš právní řád tak určuje obchodní povahu společností podle jejich formy – obchodními společnostmi jsou pouze tyto taxativně vymezené formy, a to i tehdy, umožňuje-li zákon některé z nich založit i k jiným účelům než podnikání. Některé právní řády (např. francouzský) však navíc zohledňují předmět činnosti a společnosti, které sice nemají stanovenou formu, avšak jejich předmětem činnosti jsou obchody, také řadí do kategorie obchodních společností.

Povaha struktury vztahů a právní postavení společností

Z obecného vymezení společností jako soukromoprávních sdružení osob vyplývá, že obchodní společnosti představují určité organizační útvary a struktury uspořádaných právních vztahů, prostřednictvím kterých se zúčastněné osoby (zakladatelé a společníci) dobrovolně rozhodly naplňovat stanovený účel, zpravidla provozovat podnikatelskou činnost za účelem dosažení a rozdělení zisku nebo prospěchu z úspor, a za tímto účelem přispět spojením svých osobních sil a majetkových hodnot k vytvoření společného podniku.²⁹ Právní nauka při obecném vymezení povahy společností jako organizačních útvarů a struktur právních vztahů vychází z již tradičního členění na společnosti v užším slova smyslu (society) a na spolky (korporace).³⁰ Toto členění má své kořeny ve vyhraněném rozlišování korporace a society římského práva, kde societa svou povahou představovala smluvní vztah mezi společníky a korporace od společníků oddělenou právní osobnost.

Societa byla zakládána dobrovolným a souhlasným projevem vůle společníků ve společenské smlouvě a svou povahou zůstávala smluvním vztahem mezi společníky navzájem. Societa byla proto i nadále představována skupinou takto navzájem svázaných osob společníků jako

²⁵ Pelikánová, I. Úvod do srovnávacího práva obchodního. Skripta. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 155

²⁶ Pelikánová, I. tamtéž, s. 126

²⁷ Pelikánová, I. tamtéž, s. 218

²⁸ ustanovení § 56 obchodního zákoníku

²⁹ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. 2. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 44 a 58

³⁰ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. tamtéž, s. 16 an.

stran společenské smlouvy, se kterými právně i majetkově důsledně splývala a na jejichž osobních a majetkových poměrech byla existenčně závislá. Prává societa jako pouhý osobní a relativní závazkový vztah směřovala jen dovnitř k úpravě vzájemných práv a povinností společníků a nevyzařovala žádné účinky vně společnosti vůči třetím osobám, kde její osobnost byla představována pouze souhrnem osobností jednotlivých společníků, kteří zde v jejím zájmu museli sami vystupovat a z těch to jednání byli také sami zavázáni a oprávněni. Osobní účast společníků se projevovala také ve vnitřních vztazích, jejichž organizační uspořádání počítalo s aktivním zapojením víceméně všech společníků do podnikatelské činnosti a správy společnosti, přičemž minimálně většina závažných rozhodnutí byla přijímána všemi společníky společně a nebyla tudíž nutná existence zvláštních orgánů společnosti, avšak správa věcí společnosti i jednání jejím jménem bylo ponecháno přímo na osobách jednotlivých společníků.

Korporace³¹ mohla být také zakládána dobrovolným projevem vůle svých členů v zakladatelském aktu, avšak na rozdíl od society vznikala jako nová právní osobnost. Korporace se jako jednotně organizovaný a ucelený útvar výrazně osamostatňovala na osobách svých členů, vůči kterým tak stála jako právně a majetkově oddělená osoba a na jejichž osobních a majetkových poměrech byla proto svou existencí nezávislá. Korporaci byly přiznány prvky právní osobnosti a byla proto způsobilá sama vystupovat pod svým názvem (firmou) a prostřednictvím statutárního orgánu projevovat svou vlastní vůli navenek vůči třetím osobám, přičemž takovéto jednání jí bylo přímo přičitatelné a byla z něj tedy sama zavázána či oprávněna a tudíž i majetkově odpovědná. Význam osobností jednotlivých členů byl zatlačen do pozadí samostatnou právní osobností korporace, kdy vztahy jejich členů k třetím osobám byly zprostředkovány jejich vztahem ke korporaci. Korporace proto vyžadovala uspořádání vnitřní organizace vztahů do jednotného celku, který disponoval samostatnou majetkovou základnou, vlastním názvem, pevně fixovanou organizační strukturou a soustavou orgánů s vymezenou působností a vzájemnými funkčními vazbami.

Dosah a význam tohoto členění se může ve vztahu k právnímu postavení současných forem obchodních společností v našem právním řádu jevit – s ohledem na dále naznačený historický vývoj sdružování – jako problematický a omezený. Historický vývoj sdružování znamenal přizpůsobování struktury vztahů ve společnostech měnícím se hospodářským podmínkám, přičemž značně zjednodušeně se zde projevovaly tendence k posilování významu neosobní a majetkové účasti společníků a zajištění jednotného uspořádání vztahů většího množství společníků. Tyto tendence podněcovaly osamostatňování společností a v rámci ní realizované podnikatelské činnosti na osobách společníků v zájmu utváření ucelenějších struktur, které by byly schopny jednotně vystupovat ve vztazích s třetími osobami a zároveň efektivně fungovat i v případě účasti velkého množství osob, a stabilnějších struktur, které by nebyly tak závislé na osobách společníků a jejich poměrech. Historický vývoj sdružování tak směřoval k postupnému opouštění čistě smluvní povahy

---

³¹ myšleno soukromoprávní korporace, označována také jako spolek

struktury vztahů mezi společníky navzájem a vytváření společnosti jako samostatné instituce s vlastní právní osobností a vnitřní organizační strukturou, na kterou by bylo možno pohlížet jako na jednotný celek a která by byla zároveň schopna akceschopně fungovat jako ucelený organizmus.

Historický vývoj osamostatňování obchodních společností

Nejstarší uměle zakládané společnosti³² měly zprvu podobu případných společností, sjednáváných za účelem příležitostné spolupráce doposud samostatných obchodníků při realizaci konkrétních náročnějších a rozsáhlejších obchodů. Opakující se smluvní vztahy směřující vždy k určité konkrétní spolupráci však byly brzo nahrazeny stálejší strukturou v podobě smluvního sdružení *society*. *Societa* se tak stala základem nejstarších podnikatelských sdružovacích forem a východiskem pozdějších forem především osobních obchodních společností.³³ *Societa* však jako smluvní vztah splývala se svými společníky a byla proto existenčně závislá na konkrétních osobách společníků jako smluvních stranách a jejich společné a jednotné vůli. Pro překonání této závislosti a utvoření stabilnějších a především ucelenějších sdružovacích struktur bylo nezbytné dosáhnout určitého oddělení a osamostatnění společnosti a její podnikatelské činnosti na konkrétních osobách společníků.

Toto osamostatňování se projevilo nejzřetelněji ve vnějších vztazích, kdy společnost sama začala být veřejně známou a společníci nadále vystupovali vůči třetím osobám pod jejím obecně známým společným jménem.³⁴ Takováto firma se zpravidla skládala ze jmen společníků nebo dodatku vyjadřujícího jejich spojení a jako primitivní prostředek publicity poskytovala třetím osobám základní informaci o její společenské struktuře. Společnost zde svou povahou stále zůstávala smlouvou mezi společníky, avšak na rozdíl od pravé *society* překonávala dosavadní relativnost osobního závazkového vztahu a začínala působit vně vztahu vůči třetím osobám. Společnost tím získala první zárodky právní osobnosti a můžeme ji zatím označit za tzv. vnější smlouvu, ve které se společníci spojili nejen ke společné činnosti, ale také ke společnému vystupování, které navenek deklarovali společným názvem. K dalšímu osamostatňování společnosti došlo v souvislosti s opouštěním jejího univerzálního pojetí, podle kterého společníci majetkově i osobně splývali se společností, neboť sami nemohli obchodovat mimo společnost a veškerou svou aktivitu proto museli věnovat ve prospěch společnosti. Díky tomuto osamostatňování se začala oddělovat samostatná majetková sféra společnosti, odlišná od majetkové sféry společníků.³⁵ Společníci zde již ve prospěch společnosti vydělovali jen větší či menší část svého majetku, ze kterého se vytvářelo určité oddělené majetkové jmění společnosti. Zprvu šlo pravděpodobně pouze o účelově vymezené a oddělené hodnoty, které i nadále zůstávaly ve spoluvlastnictví,

³² spontánně vzniklými společnostmi, zpravidla na podkladě spoluvlastnického vztahu jako pokračování hospodaření synů v rámci rodiny po smrti otce, se zde zabývat nebudu

³³ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. tamtéž, s. 23

³⁴ tuto vlastnost můžeme sledovat například v rozdílu francouzské *société anonyme* a *société générale*

³⁵ tuto vlastnost můžeme sledovat například v rozdílu francouzské *société de tous biens* a *société de certains biens*

respektive spolumajitelství společníků, později však začalo být nepochybně přičitatelné přímo společnosti, nicméně obě majetkové sféry zůstávaly i nadále úzce spojeny rukojemstvím a později neomezeným ručením společníků za závazky již samotné společnosti.³⁶

Tímto osamostatňováním a oddělováním samostatné osobnosti společnosti od společníků vykročily obchodní společnosti od bezsubjektního a čistě smluvního pojetí society k právní osobnosti po vzoru korporace, neboť společnost a její osobnost přestávala být pouze souhrnem osobností jednotlivých společníků jako stran společenské smlouvy. Proces osamostatňování společnosti se projevil v určitém nabourávání původní struktury smluvního vztahu mezi společníky navzájem. Společnost jako samostatná osoba tak jednak začala vstupovat do vztahu mezi společníky a alespoň část obsahu dosud vzájemného vztahu nahrazovala vztahy každého společníka ke společnosti a dalšími vztahy v rámci společnosti, jednak začala sama vystupovat namísto osob společníků ve vztazích s třetími a nezúčastněnými osobami. Čím zřetelnější přitom bylo takovéto oddělení na jedné straně vzájemného vztahu mezi společníky a jejich vztahů k samotné společnosti a na druhé straně vztahů samotné společnosti vůči třetím osobám, tím zřetelněji se oddělovala a rozvíjela samostatná právní osobnost společnosti.

Osamostatňování společnosti od osob společníků bylo dobře rozeznatelné v oblasti vnějších vztahů, kde společnost již nemusela vystupovat jako skupina společně jednajících osob.³⁷ Nevhodnost nejednotného vystupování byla proto postupně překlenuta přiznáním externích účinků společenské smlouvy a tím vlastně některých atributů rozvíjející se právní osobnosti společnosti, která tak pod svým názvem (firmou) mohla sama nabývat práva a povinnosti a ve vymezených případech sama jednat (zpravidla přinejmenším žalovat a být žalována) a projevovat tak vlastní jednotnou vůli vůči třetím osobám. Právní osobnost společnosti tak vstoupila mezi společníky a třetí osoby a umožňovala pohlížet na ni jako na jednotný a samostatný celek, přestože jménem společnosti jako její statutární orgán vystupovali sami společníci a bývali z těchto jednání také vedle společnosti sami zavázáni. Určitá samostatnost společnosti a znaky právní osobnosti se v oblasti vnějších vztahů projeví u všech forem obchodních společností, kdy jejich třebaže i stále smluvní podoba vzájemných vztahů nabývala zřetelných externích účinků. Nabourání původní bezsubjektní smluvní struktury zde nemuselo být dokonalé a v takovém případě proto nelze ještě hovořit o plné právní osobnosti společnosti.

Osamostatňování společnosti se však projevovalo i v oblasti vnitřních vztahů mezi společníky. V případě uspořádání vnitřních vztahů však bylo pro zřetelnější osamostatnění a překonání závislosti společnosti na konkrétních osobách společníků jako smluvních stranách společnosti nezbytné výrazněji potlačit osobní povahu účasti a z nich vyplývajících

³⁶ Pelikán, R. Kořeny moderního práva obchodních společností ve Francii, diplomová práce. Publikováno na internetu. Praha: 2003, s. 17 an.

³⁷ a to ať již osobně, nebo ve vzájemném zastoupení

závazků společníků a uvolnit tím stále pevné a na osobnostech konkrétních společníků vázané osobní smluvní vztahy mezi společníky v rámci společnosti. Takovéto oslabení osobní povahy účasti a zatlačení osobnosti konkrétních společníků ve prospěch samostatné osobnosti společnosti se mohlo zřetelněji projevit až s nástupem kapitálových obchodních společností, kde se podnikání a chod společnosti výrazněji oddělovaly od osob společníků, kteří zpravidla neměli zájem a ani předpoklady pro osobní a bezprostřední účast a běžné řízení společnosti a provozu podniku, které proto bylo vyčleněno z rámce práv a povinností společníků a svěřeno profesionálnímu managementu. V případě osobních obchodních společností postavených na jejich intenzivní a bezprostřední osobní účasti na podnikání společnosti však takovéto výrazné oddělení nebylo potřebné a ani vhodné.³⁸

Vzhledem k různorodé intenzitě osobní povahy společnických vztahů v jednotlivých formách obchodních společností tak nebylo nezbytné, aby proces oddělování a osamostatňování osobnosti společnosti proběhl u všech těchto forem v plném rozsahu a jednotlivé formy tak v sobě stále mohou v různé míře spojovat povahu obou základních sdružovacích struktur – samostatnou právní osobnost při současném zachování větší či menší míry smluvních prvků society nebo institucionálních prvků korporace. Výše naznačená problematičnost a omezenost významu členění sdružovacích struktur na society a korporace je tak důsledkem toho, že ne všechny formy obchodních společností, ať již jako samostatné právnické osoby nebo pouhé entity, dosáhly také samostatnosti a institucionálního pojetí vnitřních vztahů po vzoru korporace a lze proto na ně bez výhrad pohlížet jako na jednotné celky, důsledně oddělené a nezávislé na osobách společníků, přestože mohou být způsobilé samy nabývat práva a podstupovat závazky a dokonce právně relevantně projevovat svou vůli.³⁹

Obchodní společnosti jako samostatné právnické osoby

Obchodní společnosti postupem času dosáhly alespoň některých znaků samostatné právní osobnosti. Za takovéto nejběžnější znaky můžeme považovat existenci zvláštního označení entity, právních vztahů mezi společností a jejími členy a mezi společností a třetími osobami, způsobilosti nabývat práva a povinnosti, projevovat právně relevantně svou vlastní vůli vůči třetím osobám a platně tak zakládat práva a povinnosti, utvářet vlastní majetkovou základnu a z ní samostatně odpovídat za své závazky. V mnoha právních řádech je proto formám obchodních společností přiznáváno postavení právnické osoby.

Bylo utvořeno velké množství nejrůznějších teorií právnické osoby, není však dost dobře možné je na tomto místě podrobněji rozebrat. Naše právní nauka při vymezení právnických osob historicky vychází z fikční teorie, podle které vzniká právnická osoba na půdě práva a z moci zákona, nemajíc svůj zdroj v nějaké sociální či ekonomické skutečnosti, a z teorie přenesené reality, dle níž takovýto umělý subjekt vystupuje jako právní realita a má moc

³⁸ Pelikánová, I. Srovnávací právo obchodní. Veřejná obchodní společnost. Orac, 2002

³⁹ Pelikánová, I. a kol. Obchodní právo I. díl. Praha: ASPI, 2001, s. 56

působit na skutečné společenské a hospodářské vztahy.⁴⁰ Obchodní společnosti jako právnické osoby mohou vznikat výlučně z moci práva a lze za ně považovat jen ty, kterým zákon takovéto postavení přiznává a nebo jim přiznává alespoň jejich typické pojmové znaky.⁴¹ Právní osobnost a postavení právnické osoby tak musí být určitému organizačnímu útvaru v našem právním řádu přiznáno zákonem a právnická osoba nemůže vzniknout na základě pouhé vůle (autonomie) stran. Náš obchodní zákoník v ustanovení § 56 výslovně přiznává postavení právnické osoby všem formám obchodních společností. Tato úprava přejímá francouzský vzor, kde je postavení právnické osoby tradičně přiznáváno všem společnostem s výjimkou *société en participation*.⁴²

Přiznání postavení právnické osoby a tím i samostatné právní osobnosti právním řádem však není nezbytné a některé organizační útvary se mohou v právních vztazích i nadále projevat pouze pomocí jiných konstrukcí, například spoluvlastnictví a zastoupení. Toto je dobře patrné v přístupu některých právních řádů k smluvním formám osobních obchodních společností. V československém právním řádu do roku 1950 bylo po německém a rakouském vzoru upíráno postavení právnické osoby právě osobním obchodním společnostem. Formy osobních obchodních společností jsou v těchto právních rádech stále chápány jako tzv. *Gesamthandgesellschaft*, které navenek jednájí samostatně, avšak uvnitř představují smluvní jednotu společníků, kterým pouze v této jednotě náleží též majetek s nímž společnost nakládá.⁴³ Někteří je proto považují za takzvané relativní právnické osoby, tzn. právnické osoby jen v určitém vztahu, zejména ve vztahu ke třetím osobám.⁴⁴ Osobním obchodním společnostem jsou tak jako entitám zpravidla vždy přiznávány některé atributy právní subjektivity, avšak za právnické osoby v plném slova smyslu jsou považovány jen v menšině právních řádů.

Vnější a vnitřní účinky samostatnosti společností

Přiznáním právní osobnosti v sobě obchodní společnosti spojují původní smluvní základ s kvalitou právnické osoby, kdy společenská smlouva svými účinky zasahuje také do právního postavení třetích na společnosti nezúčastněných osob. Tato problematika se sice netýká jen právnických osob, avšak vznikne-li na podkladě původních smluvních vztahů právnická osoba s prvky právní osobnosti, nabývá problematika vnějších vztahů vůči třetím osobám podstatně větší intenzity. Pokud totiž obchodní společnosti překonávají původní smluvní povahu relativního závazkového vztahu působícího dosud jen mezi společníky jako stranami vztahu a společnosti samy začínají vystupovat při své činnosti vůči třetím osobám s prvky právní osobnosti, je nezbytné zajistit těmto třetím a na společnosti nezúčastněným osobám dostatečnou míru právní ochrany. Smluvní autonomie společníků totiž může

⁴⁰ Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné. 1. svazek, 3. vydání. Praha: ASPI, 2002, s. 174

⁴¹ rozhodnutí R 52/95

⁴² Pelikánová, I. Úvod do srovnávacího práva obchodního. Skripta. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 126

⁴³ Eliáš, K., Bartošíková, M., Pokorná, J. a kol. Kurs obchodního práva. Právnické osoby jako podnikatelé. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 95

⁴⁴ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. II. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 50

Opakované v. 2

existovat pouze pro jednání, která mají omezenou účinnost mezi stranami, a nikoliv pro jednání, která působí také vně vůči třetím osobám.⁴⁵

Běžná smlouva zakládající relativní závazkový vztah působí jen mezi stranami a obecný zákoník občanský je proto nazýval vztahy osobními, týkajícími se jenom zúčastněných osob. Věcná práva jsou na rozdíl od nich vázána na určitou věc a týkají se proto všech, kdo s touto věcí přicházejí do styku. Z toho důvodu právní skutečnosti mající za následek založení, změnu nebo zánik „osobních“ vztahů nevyžadují zveřejnění, ale skutečnosti týkající se věcných práv je nutné v zájmu ochrany třetích osob zveřejňovat. Vznik (změna, zánik) obchodní společnosti jako právnické osoby, i když vzniká (mění se či zaniká) na základě smlouvy, přestává být pouze záležitostí zúčastněných stran, ale dotýká se i třetích osob, jež budou přicházet s takto nově vzniklou osobou do styku. Základním předpokladem přípuštění vnějších účinků společnických vztahů vůči třetím osobám je proto požadavek jejich ochrany, která je postavena především na zajištění náležité publicity – povinnosti zveřejňovat určité údaje o obchodní společnosti obdobně jako v případě věcných práv.⁴⁶

Na jedné straně tak rozvíjející se právní osobnost obchodních společností působí na oblast vnějších vztahů vůči třetím osobám, které s touto novou právní osobností přicházejí do styku, na straně druhé však působí také na oblast vnitřních vztahů mezi společníky. Intenzita tohoto působení do vnitřních vztahů je ovlivněna převažující osobní či majetkovou povahou účasti a od toho se odvíjející přetrvávající smluvní či institucionální povahou uspořádání vztahů. V souvislosti s touto vlastností obchodních společností rozvinula francouzská doktrína tezi o společnosti jako instituci, kdy společnost má některé vlastnosti, které se neslučují s její smluvní povahou a které ji přibližují instituci. Jedná se zejména o většinový princip fungování společnosti, konstituování a převahu zájmů společnosti nad zájmy společníků, velký počet společníků a trvání společnosti přesahující členství konkrétních osob.⁴⁷ Na vnitřní povahu vztahů se blíže zaměřím v rámci výkladu o jednotlivých formách obchodních společností.

Vznik obchodních společností jako právnických osob

Patřičný projev vůle společníků (zakladatelů) konstituovat určitou obchodní společnost, obsažený ve společenské smlouvě či jiném zakládacím aktu, je základním předpokladem pro její následný vznik.⁴⁸ V zakládacím aktu upravené vzájemné vztahy mezi zakladateli však utvářejí teprve takzvanou „tvořící se společnost“ (société en formation), která svými obligačními účinky nemá sílu přesáhnout tento smluvní rámec a působit vně vůči třetím osobám.⁴⁹ Vznik obchodní společnosti jako právnické osoby totiž výrazně ovlivňuje původní smluvní základ společnosti oddělením a přiznáním samostatné právní osobnosti odlišné od osob společníků. Takovéto přiznání právní osobnosti nebylo v minulosti samozřejmostí,

⁴⁵ Diego Corapi v *Pelikánová, I. Srovnávací právo obchodní. Věřejná obchodní společnost. Orac, 2002, s. 26 an.*

⁴⁶ *Pelikánová, I. Akciová společnost, základní charakteristika. Publikováno na internetu. Praha: 1996*

⁴⁷ *Pelikánová, I. Srovnávací právo obchodní. Věřejná obchodní společnost. Orac, 2002, s. 28*

⁴⁸ *Pelikánová, I. a kol. Obchodní právo I. díl. Praha: ASPI, 2001, s. 59*

⁴⁹ *Pelikánová, I. Úvod do srovnávacího práva obchodního. Skripta. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 220*

neboť vznik nové „bytosti“ byl v souladu se středověkou filosofií chápan jako božský, přinejmenším však královský čin. Toto se projevovalo například u prvních akciových společností nabývajících právní subjektivitu královskou chartou.⁵⁰ Takovéto oktrojované pojetí bylo sice postupně opuštěno a obchodní společnosti vznikaly jako právnické osoby i na soukromoprávním základě z vůle společníků, státy si nicméně i nadále vyhrazovaly a vyhrazují určitou míru ingerence při vzniku právnické osoby.

Intenzita této státní ingerence a její prostředky se různily u jednotlivých forem právnických osob, v jednotlivých obdobích a jednotlivých právních řádech. Základem této ingerence je stanovení obecných závazných podmínek a postupu pro zakládání právnických osob právním řádem. Dodržení těchto podmínek a postupů se v systému volného zakládání předem nepodrobuje úřednímu dohledu, v registračním systému naopak orgány povolí vznik až při zjištění jejich dodržení a v koncesním systému na takovéto povolení, resp. udělení koncese nemají zakladatelé právní nárok a i při dodržení stanovených podmínek záleží jen na volném uvážení.⁵¹ Pro vznik obchodních společností jako právnických osob je proto vždy potřeba dodržet pravidla výše zmíněného procesu legalizace, postaveného v našem právním řádu na registračním (normativním) systému.⁵² Obchodní společnosti tak vznikají jako právnické osoby až v souvislosti se zjištěním splnění stanovených podmínek včetně publikační povinnosti dnem jejich zápisu do obchodního rejstříku. Nezbytnost dodržet stanovená pravidla je odrazem skutečnosti, že vznikem může začít obchodní společnost vstupovat do vztahů vůči třetím osobám a v případě následného shledání nedostatků již nelze v zájmu ochrany těchto osob uplatňovat institut neplatnosti smlouvy nebo jiného zakládacího aktu jako právního úkonu. Existence společnosti tak musí být přiznána i přes tyto nedostatky, pokud však společnost nenapraví zákonem stanovené nedostatky, mohou vést ke zrušení společnosti a řádnému vypořádání dosud vzniklých vztahů v procesu likvidace.

II.III. Právní úprava a obchodní společnosti

Zákonná a autonomní úprava obchodních společností

Právní úprava obchodních společností vychází obecně z autonomní a zákonné úpravy. Autonomní úprava je výsledkem smluvní volnosti společníků a odráží jejich vůli a potřeby, zatímco zákonná úprava je výsledkem zákonodárné činnosti státu a odráží především obecné zájmy společnosti.

Zákonná úprava společností, pokud jde o obchodní společnosti a družstvo, je obsažena především v druhé části obchodního zákoníku a obsahuje jednak obecná ustanovení společná všem formám obchodních společností a družstvu, jednak ustanovení upravující jednotlivé

⁵⁰ Pelikánová, I. a kol. Obchodní právo I. díl. Praha: ASPI, 2001, s. 332

⁵¹ Pelikánová, I. a kol. tamtéž, s. 31

⁵² Pelikánová, I., Černá, S. a kol. Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. 2. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 31

formy obchodních společností. Evropské hospodářské zájmové sdružení a evropská společnost jsou upraveny také právem Evropských společenství. Vedle této základní úpravy je pro obchodní společnosti významná i úprava obsažená v některých zvláštních zákonech, které se dotýkají cenných papírů, kapitálového trhu nebo společností se specifickým předmětem činnosti.⁵³ S obchodními společnostmi souvisí také obecná úprava právnických osob a civilní společnosti obsažena v občanském zákoníku, přestože v našem právním řádu není vyjádřena subsidiární aplikace ustanovení civilní společnosti na obchodní společnosti, jak je často uplatňováno v jiných právních řádech.⁵⁴

Autonomní úprava společností je představována především společenskou smlouvou, v podobě zakládacího aktu a vnitřního řádu společnosti (rozlišení zakládacího aktu a vnitřního řádu je jasné a poměrně časté, mnohdy však lze váhat, v kterém z těchto dokumentů by měly být upraveny některé otázky, proto právo někdy dává oběma dokumentům splynout), a případnými následnými rozhodnutími společníků nebo orgánů společnosti.⁵⁵ Společenská smlouva jako zakládací akt obsahuje především projev vůle společníků založit společnost (*affectio societatis*) a závazek přispět svou osobní činností nebo majetkovými hodnotami k dosažení jejího účelu. Společenská smlouva jako vnitřní řád společnosti představuje především úpravu vnitřní organizace společnosti a vzájemných vztahů při řízení společnosti, práv a povinností společníků. Usnesení společníků nebo orgánů společnosti je sice z hlediska společnosti pouhým rozhodnutím a tvorbou její kolektivní vůle, avšak z hlediska členů jako právních subjektů je usnesení výsledkem jejich projevů vůle a z tohoto pohledu je jakýmsi smluvním dokumentem, který má v některých směrech právní význam.⁵⁶

Význam autonomie vůle při formování zákonné úpravy

Smluvní volnost a autonomie vůle společníků se významným způsobem podílela přímo na utváření jednotlivých forem obchodních společností. Pestrost zájmů a potřeb společníků se tak odráží v pestrosti společností, které v současné době nepředstavují jednotný pojem, ale značně různorodou skupinu jednotlivých forem především obchodních společností. Tato různorodost forem obchodních společností a tím uspořádání vztahů ve společnostech je výsledkem historického vývoje společností a jejich postupného přizpůsobování měnícím se potřebám rozvíjejících se hospodářských podmínek ve společnosti a tomu odpovídajícím požadavkům společníků.⁵⁷

Vývoj obchodních společností byl zprvu spontánní, kdy si obchodní vrstvy díky svému silnému autonomnímu postavení a neexistenci státních zásahů snadno přizpůsobovaly

⁵³ *Dědič, J., Kříž, R., Štenglová, I.* Akciové společnosti. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 1

⁵⁴ *Pelikánová, I.* Úvod do srovnávacího práva obchodního. Skripta. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 124, 127, 146 aj.

⁵⁵ *Pelikánová, I.* tamtéž, s. 191

⁵⁶ *Pelikánová, I.* tamtéž, s. 163

⁵⁷ *Pelikánová, I., Černá, S. a kol.* Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. 2. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 45

společnosti svým aktuálním potřebám. Ve vleku takovéto velmi široké⁵⁸ smluvní volnosti společníků klopýtala obchodními zvyklostmi formovaná obyčejová úprava společností. Výsledkem tohoto vývoje byla široká škála prolínajících se smluvních⁵⁹ typů společností, od jednoduchých struktur osobních až po komplikovanější struktury kapitálových obchodních společností. S posilováním státní moci však klesal význam obyčejových obchodních zvyklostí a nad autonomní vůlí společníků se začala prosazovat obecná vůle zákonodárce. Zákonodárce zprvu jen pasivně přebíral praxí živelně zformovanou úpravu společností, aniž byl schopen úspěšně prosadit výraznější změny do takto zavedené praxe. V prvních kodifikacích proto především zachycoval doposud roztržštěnou obyčejovou úpravu podnikatelského sdružování a svazoval ji do jednotlivých, zákonem již přesně vymezených typů (forem) obchodních společností.⁶⁰ Zákonodárce si tímto vymezením jednotlivých forem vytvářel předpoklad pro další rozvoj jejich zákonné regulace, kdy v pozdějších kodifikacích již zřetelně projevoval své ambice reformovat a formovat dosavadní úpravu jednotlivých forem obchodních společností podle své obecné vůle a s ohledem na jím vnímané obecné zájmy a potřeby, přičemž dodržování zákonné úpravy včetně zavedených změn byl schopen také důsledně prosazovat.⁶¹ Takto zákonem vymezenými formami obchodních společností a požadavky na úpravu souvisejících vztahů byli a jsou společníci i nadále vázáni při výběru a úpravě pro ně nejvhodnějších struktur uspořádání vzájemných vztahů a právního režimu společnosti.

Další formování obchodních společností tak představovalo především arbitrární volbu zákonodárce, kdy právní úprava společností a potažmo vztahů ve společnostech se spíše než individuálním zájmům zúčastněných společníků přizpůsobovala obecným zájmům společnosti. Potřeby praxe se však přitom často značně rozcházel s obecnou vůlí zákonodárce, který ve snaze chránit zájmy nezúčastněných osob i samotných společníků rozšiřoval a zpřísnňoval zákonnou regulaci na úkor možné autonomní úpravy.⁶² Právní úprava společností tak postupně z velké části ztratila svůj prapůvodní soukromoprávní charakter. Základem společností a obchodních společností sice zůstala vůle společníků vyjádřena ve společenské smlouvě, rozsah možného uplatnění této autonomie vůle a smluvní volnosti stran se však úměrně zmenšil neustále se zvyšujícím objemu zákonné regulace, která svou hojnou kategorickou povahou přímo vylučovala autonomní vůli a možnost odchylné úpravy vztahů ve společnostech dohodou společníků s ohledem na jejich zájmy a potřeby.⁶³

⁵⁸ v žádném případě však ne bezbřehé, protože případné vnější účinky společnických vztahů byly vždy podmiňovány minimálně povinností jejich náležité publicity

⁵⁹ zdůrazňují tímto smluvní základ obchodních společností jako uměle zakládaných výtvorů ve smlouvě mezi společníky, s určitou výjimkou v případě akciových společností zakládaných nejprve královským aktem například Savaryho zákoník, respektive nařízení o pozemním obchodu z roku 1673

⁶⁰ například Savaryho zákoník, respektive nařízení o pozemním obchodu z roku 1673

⁶¹ například Napoleonský obchodní zákoník z roku 1808

⁶² Tento rozchod byl dobře patrný například v poptávce praxe po kapitálových formách společností bez neomezeného ručení společníků a proti nim stojící zákonné restrikcii těchto forem a zpřísnění podmínek jejich legalizace v reakci na časté případy jejich zneužití.

⁶³ Pelikán, R. Kořeny moderního práva obchodních společností ve Francii, diplomová práce. Publikováno na internetu. Praha: 2003, s. 40 an.

Vztah autonomní a zákonné úpravy společností

Autonomní úprava obchodních společností je podřízena úpravě zákonné, přičemž prostor pro autonomii vůle a tím i smluvní volnost je limitován (odhlédneme-li od její omezené působnosti) právě rozsahem a intenzitou této zákonné regulace. Podle ustanovení § 2 odst. 3 občanského zákoníku si mohou účastníci občanskoprávních vztahů upravit vzájemná práva a povinnosti odchylně od zákona, jestliže to zákon výslovně nezakazuje a jestliže z povahy ustanovení zákona nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit. K vyjádření prostoru smluvní volnosti je proto nezbytné zaměřit se na povahu norem upravujících společnosti z hlediska jejich kogentnosti nebo dispozitivnosti, neboť právě kogentní právní normy nenechávají prostor pro autonomní vůli stran a limitují tak rozsah jejich smluvní volnosti. Obchodní zákoník přitom neobsahuje žádné obecné ustanovení určující povahu jednotlivých norem v oblasti práva společností, bude tedy nezbytné vycházet z dikce jednotlivých právních norem a jejich převažující povahy. Za jednoznačně kogentní bude třeba považovat všechna ustanovení, u nichž zákon odchylnou autonomní úpravu výslovně zakazuje. Takovouto formu vyjádření kogentnosti však většina ustanovení pojednávajících o společnostech neobsahuje, naopak zákon často vyjadřuje jednoznačně dispozitivní povahu některých ustanovení, kdy výslovně připouští odchylnou dohodu společníků vyjádřenou ve společenské smlouvě nebo stanovách.⁶⁴ V nezanedbatelném množství zbývajících případů tak bude třeba vycházet pouze z převažující povahy právní normy, kterou bude třeba určit zejména s ohledem na společenský zájem a intenzitu s jakou jej norma chrání.

Objem zákonné regulace a kategorických požadavků se výrazně liší podle povahy struktury vztahů u jednotlivých forem obchodních společností v závislosti na předpokládané intenzitě potřebné ochrany nejrůznějších zájmů ze strany zákonodárce. Z dalšího výkladu tak mimo jiné vyplyne, že společníci mají například minimální smluvní volnost při zakládání a úpravě vztahů v kapitálových formách obchodních společností, u osobních forem obchodních společností je sice rozsah jejich autonomie podstatně širší, ani zde však nedosahuje míry, na kterou jsme zvyklí u práva závazkového.⁶⁵

Do pozadí se tak snadno může dostat základní smysl všech forem obchodních společností – umožnit společníkům vytvořit pro ně co nejvhodnější strukturu vzájemných společnických vztahů, díky které by byli schopni dosáhnout lepších hospodářských výsledků a efektivněji tak využít a zhodnotit jimi vložené osobní či majetkové prostředky. Tento esenciální požadavek na obchodní společnosti jako nástroje efektivního výkonu hospodářské aktivity by totiž měl být vždy sledován nejen individuálními zájmy společníků, ale nutně také obecnými zájmy celé společnosti. Zákonná úprava by proto měla v prvé řadě sloužit společníkům a směřovat k efektivnímu fungování společností, zároveň však nemůže rezignovat na určitou nezbytnou míru ochrany obecných zájmů. Zákonodárce by se tak měl snažit o maximálně vyvážený přístup k individuálním i obecným zájmům a výsledná právní

⁶⁴ *Dědič, J., Kříž, R., Štenglová, I.* Akciové společnosti. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 1

⁶⁵ *Pelikánová, I.* Srovnávací právo obchodní. Veřejná obchodní společnost. Orac, 2002, s. 43

úprava společností by měla na jedné straně respektovat autonomní vůli společníků, na druhé straně však splňovat požadavek na zajištění úměrné a účinné ochrany obecných zájmů. Význam kvality zákonné úpravy obchodních společností vyvstává rovněž v souvislosti s volným trhem v rámci Evropské unie a vznikající konkurencí právních řádů, kdy se na jedné straně projevuje poptávka po nenáročných, nenákladných a efektivních režimech fungování společností, avšak na druhé straně zajišťujících dostatečnou míru ochrany investovaných majetkových prostředků společníků.

III. Jednotlivé formy obchodních společností

III.I. Veřejná obchodní společnost

Historické pozadí a povaha veřejné obchodní společnosti

Veřejná obchodní společnost patří k historicky nejstarším formám obchodních společností a vychází z jednoduchých a kapitálově nenáročných hospodářských vztahů, kdy její hlavní význam spočíval v překonání osobních a majetkových možností doposud samostatně podnikajících osob spojením osobního výkonu jejich podnikatelské činnosti v rámci společnosti. Tyto osoby tak spojením svých osobních sil, dovedností, znalostí, zkušeností a majetkových hodnot ve veřejné obchodní společnosti utvářely a spravovaly určitou „výslednou kvalitu“⁶⁶, prostřednictvím které mohly efektivněji vykonávat podnikatelskou činnost a dosáhnout lepších hospodářských výsledků než v případě samostatného podnikání.⁶⁷ Společníci se ve veřejné obchodní společnosti spojovali ke společnému osobnímu výkonu podnikatelské činnosti a jejím základem se tak stala výrazná osobní povaha těchto závazků. Struktura vztahů v rámci veřejné obchodní společnosti proto předpokládá jejich bezprostřední a intenzivní zapojení do řízení společnosti a jednání jejím jménem. Účast společníků se tak neomezuje jen na rozhodování o nejdůležitějších statutárních otázkách společnosti, právech a povinnostech společníků nebo strategických otázkách provozu podniku, ale především představuje zajištění běžných záležitostí každodenního provozu podniku a společnosti. Toto bezprostřední a intenzivní zapojení zpravidla všech společníků do řízení společnosti však zároveň vylučuje možnou efektivní podobu takovéto vzájemné spolupráce většího množství osob. Společníci při takovéto intenzivní osobní účasti působí v postavení zákonodárného i výkonného orgánu společnosti, přičemž mezi orgánem a společníky není zásadního rozdílu, protože úprava vztahů ve společnosti nepředpokládá utváření jednotné vnitřní struktury orgánů společnosti a řízení

⁶⁶ v právní terminologii této „kvalitě“ nejuvýstižněji odpovídá již výše užitý pojem podniku, jako souboru hmotných i osobních a nehmotných složek podnikání podle § 5 odst. 1 obchodního zákoníku

⁶⁷ Eliáš, K., Bartošková, M., Pokorná, J. a kol. Kurs obchodního práva. Právnícké osoby jako podnikatelé. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2003, s. 150

svěřuje přímo osobám společníků v rámci jejich soustavy společnických práv a povinností upravených společenskou smlouvou.⁶⁸

Společníci se ve veřejné obchodní společnosti sdružovali především s ohledem na své individuální osobní vlastnosti a kvality potřebné k úspěšnému provozování společné podnikatelské činnosti v rámci společnosti.⁶⁹ Veřejná obchodní společnost tak staví na individuálních osobnostech jednotlivých společníků, na jejich odborných i manažerských znalostech a zkušenostech, osobních charakterových vlastnostech a v neposlední řadě také na vzájemné důvěře založené zpravidla na dobré znalosti těchto vlastností.⁷⁰ Tento důraz na individualitu a osobnost konkrétních společníků vytváří velmi úzké a pevné vztahy v rámci společnosti, ve kterých se silně uplatňuje *intuitus personae* – závazek omezený na osobu konkrétního dlužníka.⁷¹ Členství ve společnosti je vázáno na konkrétní osoby společníků a je v zásadě nepřenosné, neboť každá změna v osobách společníků jako stranách společenské smlouvy představuje podstatný zásah do společnosti a potažmo právního postavení ostatních společníků.

V obecné části jsem se v rámci výkladu o právním postavení obchodních společností pokusil přiblížit důvody a důsledky procesu osamostatňování, respektive oddělování osobnosti společnosti na osobách společníků. Tento proces osamostatňování společnosti se projevoval nabouráním původní sociální smluvní struktury vztahů mezi společníky navzájem, z níž se začala vydělovat jednak oblast vztahů každého společníka k samotné společnosti a vztahů v rámci společnosti, jednak oblast vztahů samotné společnosti vůči třetím osobám. Čím zřetelněji přitom docházelo k takovému oddělování vzájemných vztahů mezi společníky a jejich vztahů ke společnosti na straně jedné a vztahů společnosti vůči třetím osobám na straně druhé, tím silnější bylo postavení samostatné právní osobnosti společnosti na úkor osob svých společníků. V případě veřejné obchodní společnosti však nebylo vzhledem k předpokládané úpravě vztahů menšího počtu osob nutné a vzhledem k výrazné osobní povaze jejich účasti ani vhodné, aby proces osamostatňování proběhl v plném rozsahu. Náš právní řád přesto v ustanovení § 56 obchodního zákoníku přiznává postavení právnické osoby a tím i samostatnou právní osobnost také veřejné obchodní společnosti.

Právní vztahy společníků veřejné obchodní společnosti

Oblast vnějších vztahů společnosti k třetím osobám

Nabourání bezsubjektívního smluvního pojetí *society* se v případě veřejné obchodní společnosti projevilo nejvýrazněji právě v oblasti vnějších vztahů vůči třetím osobám. Societa totiž jako běžná smlouva nepůsobila vně společnosti a v jejím zájmu tak vůči třetím osobám museli vystupovat sami společníci, a to buď jako skupina společně jednajících osob

⁶⁸ Pelikánová, I. Srovnávací právo obchodní. Veřejná obchodní společnost. Orac, 2002

⁶⁹ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. 2. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 301

⁷⁰ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. tamtéž, s. 48

⁷¹ Pelikánová, I. Srovnávací právo obchodní. Veřejná obchodní společnost. Orac, 2002, s. 24 an.

nebo ve vzájemném zastoupení, a z těchto jednání byli také sami zavázáni a oprávněni. Nevhodnost takového nejednotného vystupování byla postupně překlenuta přiznáním externích účinků společenské smlouvy a tím vlastně některých atributů rozvíjející se právní osobnosti společnosti, která tak pod svým názvem (firmou) mohla sama nabývat práva a povinnosti a ve vymezených případech i sama jednat (zpravidla přinejmenším žalovat a být žalována) a projevovat tak vlastní jednotnou vůli vůči třetím osobám. Společnost se tak stala způsobilou nabývat vlastnictví a vytvářet vlastní majetkovou základnu, ze které primárně odpovídala za své závazky, avšak vzhledem k fakultativnosti její tvorby a udržování přetrvávalo propojení s majetkovou základnou společníků prostřednictvím jejich rukojemství nebo alespoň neomezeného ručení⁷² za tyto závazky společnosti.

Díky samostatné právní osobnosti veřejné obchodní společnosti se sice z původní smluvní struktury vzájemných vztahů mezi společníky vydělila oblast vnějších vztahů společnosti vůči třetím osobám, toto nabourání původní smluvní struktury však nebylo v žádném případě dokonalé a nelze tudíž hovořit o plné právní osobnosti společnosti. Stále totiž zůstává otázkou, do jaké míry lze v případě veřejné obchodní společnosti vůbec hovořit o projevu její samostatné vůle odlišné od vůle společníků, je-li takováto vůle zpravidla utvářena neformálním způsobem v rámci jednomyslné dohody všech společníků a navenek projevována statutárním orgánem složeným z osob společníků. Mezi vůlí jednotlivých společníků a výslednou vůlí společnosti je tak nejpřímější vztah a jejich vzájemné rozlišení je nejméně ostré. Stejně tak i existence vlastní majetkové sféry společnosti a její samostatná majetková odpovědnost za závazky je znehodnocována zákonným, neomezeným a neomezitelným ručením všech společníků celým svým majetkem za takovéto závazky společnosti. Důsledky přiznání samostatné právní osobnosti veřejné obchodní společnosti tak v oblasti vztahů vůči třetím osobám neznamenají výrazné ohrožení jejich právního postavení, neboť díky neomezenému ručení společníků za závazky společnosti, jejichž rozsah bude vzhledem k účasti menšího množství osob zpravidla přiměřený jejich majetkovým poměrům, mohou v případě neuspokojení závazků ze strany společnosti nastoupit na kteréhokoliv společníka. Společník, který takto splní ručitelství závazek se pak dostává do postavení věřitele společnosti a má regresní právo na náhradu vůči ostatním společníkům podle jejich podílů. Tento závazek trvá po celou dobu existence společnosti, po jejím zániku však společníci ručí stejně jako za jejího trvání.⁷³ Nově přistoupivší společníci přebírají ručení i za závazky vzniklé před jejich přistoupením, mají však regresní právo na plnou náhradu. Při zániku účasti za trvání společnosti ručí bývalí společníci i nadále, avšak jen za závazky vzniklé do okamžiku jejich vystoupení. Takto pojatá přísně kogentní zákonná úprava ručení zajišťuje – namísto komplikované kategorické úpravy základního kapitálu a s ním souvisejících povinností na jeho zajištění a uchování – významnou garanci pro třetí osoby.

⁷² dříve neměl tento závazek nynější akcesorickou a subsidiární povahu, ale jednalo se přímo o společný závazek společnosti a dlužníka

⁷³ ustanovení § 56 odst. 6 obchodního zákoníku

Pokud jde o oblast vnějších vztahů, zákonná úprava veřejné obchodní společnosti nevyžaduje takové množství kategorických požadavků v zájmu ochrany třetích a nezúčastněných osob, jaké nalezneme v případě forem kapitálových obchodních společností. Založení a vznik veřejné obchodní společnosti jsou proto spojeny s minimem požadavků, a to jak požadavků na formu a povinné náležitosti společenské smlouvy, tak podmínek zapsání společnosti do obchodního rejstříku, neboť mezi založenou společností jako smluvním vztahem a vzniklou společností jako právnickou osobou nejsou pro třetí osoby až tak podstatné rozdíly v jejich důsledcích. Povinné náležitosti společenské smlouvy⁷⁴ tak souvisejí s nezbytným požadavkem identifikace konstituované právnické osoby a jedná se o uvedení její firmy, sídla, předmětu podnikání a určení společníků společnosti. Na těchto povinných náležitostech se musí společníci ve smlouvě vždy shodnout, neboť bez nich by nemohla být dostatečným podkladem pro vznik a rejstříkový soud by musel návrh na zápis do obchodního rejstříku zamítnout.⁷⁵ Pokud jde o formu společenské smlouvy, vyžaduje zákon⁷⁶ písemnou formu s úředně ověřenou pravostí podpisů zakladatelů.

Oblast vnitřních vztahů mezi společníky navzájem

Pokud jde o oblast vnitřních vztahů, zůstává veřejná obchodní společnost i po svém vzniku jako samostatné právnické osoby především společenskou smlouvou založeným a upraveným souborem vzájemných vztahů mezi společníky. Právní vztahy uvnitř společnosti a z nich plynoucí práva a povinnosti společníků se tak řídí především společenskou smlouvou. V ustanovení § 79 odst. 1 obchodní zákoník upřednostňuje smluvní autonomii společníků ve společenské smlouvě před z valné většiny dispozitivní zákonnou úpravou práv a povinností společníků, která tak působí jen hypoteticky a podpůrně pro případ neexistence autonomní úpravy. Společenské smlouvě je tak ponechána široká smluvní volnost upravit právní postavení společníků s ohledem na jejich vůli a potřeby. Takováto úprava může vycházet jak z dispozitivních ustanovení zákona, tak se zabývat i otázkami zákonem výslovně neupravenými, avšak ani nezakázanými.⁷⁷ Význam společenské smlouvy a této autonomie je ještě umocněn těsnou vazbou společníků a společnosti, která má za následek velmi širokou soustavu společnických práv a povinností, mezi něž náleží i takové, které jsou v kapitálových obchodních společnostech vykonávány profesionalizovanými výkonnými orgány.⁷⁸

Postavení společníků veřejné obchodní společnosti

Díky intenzivní osobní povaze se v účasti společníků veřejné obchodní společnosti silně projevuje *intuitus personae*. Existence veřejné obchodní společnosti a jejího podniku jako výsledného souhrnu především osobních kvalit jednotlivých společníků je vázána právě

⁷⁴ ustanovení § 78 odst. 1 obchodního zákoníku

⁷⁵ Eliáš, K., Bartošiková, M., Pokorná, J. a kol. Kurs obchodního práva. Právnické osoby jako podnikatelé. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 98

⁷⁶ ustanovení § 57 odst. 1 obchodního zákoníku

⁷⁷ Eliáš, K., Bartošiková, M., Pokorná, J. a kol. tamtéž, s. 99

⁷⁸ Eliáš, K., Bartošiková, M., Pokorná, J. a kol. tamtéž, s. 99

na konkrétní osoby společníků, kteří se ve společenské smlouvě navzájem zavázali spojením svých osobních vlastností a úsilí realizovat podnikatelskou činnost společnosti. Změny v osobách společníků proto vždy znamenají výrazný zásah do úpravy vztahů ve společnosti a nepředpokládá-li je výslovně společenská smlouva,⁷⁹ je vyžadována změna společenské smlouvy dohodou všech společníků. Smluvní povaha vztahů ve společnosti je dobře patrná i z některých způsobů zániku účasti společníků ve společnosti, které vedou k samotnému zrušení společnosti. Zákonná úprava se proto snaží tento nepříznivý důsledek smluvní povahy překonat a v ustanovení § 88 odst. 2 obchodního zákoníku umožňuje zbývajícím společníkům odvrátit zánik společnosti a změnou společenské smlouvy dohodnout další trvání společnosti i bez společníka, jehož se týká důvod zániku – ve společnosti jako smlouvě však musí vždy zůstat alespoň dva společníci. Specifickým způsobem zániku účasti je pak vyloučení společníka soudem pro porušení jeho povinností závažným způsobem.

S účastí společníka úzce souvisí podíl, který představuje právní postavení společníka a jeho práva a povinnosti. Úprava podílu by měla vymezovat jeho kvantitativní a kvalitativní stránku a možnosti dispozice s ním.⁸⁰ Vzhledem ke stručnosti zákonné úpravy by měli společníci úpravu podílu vtělit do společenské smlouvy, a pokud tak neučiní, bude nezbytné vycházet ze smluvní povahy společnosti a dovodit rovné postavení a stejné podíly všech společníků. Společníci mohou dohodou ve společenské smlouvě modifikovat rovněž jednotlivá kvantifikovatelná práva a stanovit jejich rozsah podle odlišných kritérií, například v závislosti na velikosti vkladu společníka do základního kapitálu společnosti. Stanovení takovýchto kritérií však musí odrážet zásadu stejného zacházení se všemi společníky a nemůže zakládat neodůvodněné zvýhodňování či znevýhodňování a diskriminaci jednotlivých společníků. Již od nejstarších dob jsou nepřipustné takzvané lví společnosti (*societas leonina*), v nichž by některý ze společníků nesl pouze podíl na ztrátě a neměl by žádný podíl na zisku.⁸¹ Pokud jde o dispozici s podílem, je nezbytné vycházet z jednoty v něm obsažených práv a povinností a nakládat s ním jako s celkem. Zákon dispozici neupravuje – nedovoluje a ani nezakazuje. Otázka nakládání s podílem bude vztahem smluvně-právního a majetkově-právního aspektu dispozice. Takováto dispozice vždy ovlivní postavení ostatních společníků a je proto nezbytné brát na ně ohled ve prospěch omezení možnosti výkonu dispozičního práva s podílem jako majetkem společníka. S možností dispozice úzce souvisí otázka možnosti vystoupení ze společnosti, neboť omezení možnosti jednostranně vystoupit ze společnosti vyžaduje umožnění dispozice s podílem, protože nelze připustit uvěznění společníka ve společnosti.⁸² Přes možnost vypovědět společenskou smlouvu⁸³ je možnost vystoupit ze společnosti omezená, což vede spíše k závěrům připouštějícím možnost s dispozice s podílem ve společnosti.

⁷⁹ například v případě univerzálního nástupnictví u smrti fyzické osoby nebo zániku právnické osoby jako společníka

⁸⁰ Eliáš, K., Bartošíková, M., Pokorná, J. a kol. tamtéž, s. 110

⁸¹ Pelikánová, I. Úvod do srovnávacího práva obchodního. Skripta. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 198

⁸² Pelikánová, I. Srovnávací právo obchodní. Veřejná obchodní společnost. Orac, 2002

⁸³ ustanovení § 68 obchodního zákoníku

Práva a povinnosti společníků

V soustavě společnických práv a povinností veřejné obchodní společnosti hrají díky osobní povaze významnou roli nemajetkové práva a povinnosti spojené s účastí společníků na řízení společnosti, především na obchodním vedení a jednání jménem společnosti, které je v kapitálových formách vykonáváno výkonnými orgány tvořenými zpravidla třetími osobami. V případě veřejné obchodní společnosti je naopak takováto účast třetích osob vyloučena, neboť tyto práva a povinnosti tvoří přímo obsah vnitřního právního vztahu společníků a společnosti.⁸⁴

Majetkové povinnosti společníků, především pak vkladová povinnost, jsou u veřejné obchodní společnosti méně významné a jejich zákonná úprava je proto stručná a velmi rámcová, což klade zvýšený důraz právě na autonomní úpravu v rámci společenské smlouvy. Ta musí především vkladovou povinnost založit (příčemž tak nemusí učinit u všech společníků), stanovit výši vkladů jednotlivých společníků, označit případné nepeněžitě vklady a dále by měla stanovit způsob jejich ocenění a způsob a lhůty splacení vkladů. U veřejné obchodní společnosti jsou přípustné i další vklady společníků, protože zde ke zdaňování zisku dochází u společníků a prostřednictvím nich je tak umožněno zpětné získání finančních prostředků pro další činnost a rozvoj společnosti.⁸⁵ Nesplnění vkladové povinnosti společníkem je sankcionováno úroky z prodlení, může však vést také k podání žaloby společnosti (nebo některého ze společníků – žaloba ut singuli) na splacení vkladu či zrušení společnosti nebo vyloučení společníka rozhodnutím soudu pro porušení povinností podstatným způsobem.⁸⁶ Mezi majetkové povinnosti spadá rovněž podíl na úhradě ztráty společnosti, neboť vzhledem ke způsobu zdaňování vykazuje společník zisk i ztrátu ve svém daňovém přiznání.

Základní nemajetkovou povinností společníků je povinnost osobně se podílet na podnikatelských aktivitách společnosti. Pro specifikaci této povinnosti je opět nezbytná společenská smlouva, neboť právní úprava ji blíže nevymezuje. Společenská smlouva by tak měla stanovit, jaké činnosti budou společníci vykonávat a jakým způsobem při tom spolupracovat. Pro výkon těchto povinností je ze zákona⁸⁷ stanoven požadavek péče řádného hospodáře, který může být jen zpřísněn, přičemž důsledkem nedodržení dostatečné míry péče je vznik odpovědnosti společníka za takto způsobenou škodu – bude-li takováto povinnost blíže specifikována ve společenské smlouvě, může její intenzivní porušování vést k návrhu soudu na zrušení společnosti nebo vyloučení společníka. Vzhledem k tomu, že se společníci přímo účastní podnikání a mohlo by tak snadno dojít ke střetu jejich zájmů se zájmy společnosti, stanovuje zákon povinnost zdržet se konkurenčního jednání zákazem výkonu živnosti se stejným předmětem podnikání. Tento zákaz má však na rozdíl

⁸⁴ Eliáš, K., Bartošíková, M., Pokorná, J. a kol. Kurs obchodního práva. Právnícké osoby jako podnikatelé. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 102

⁸⁵ stejně tak je možné i stanovit povinnost poskytnutí úvěru společníkem

⁸⁶ Eliáš, K., Bartošíková, M., Pokorná, J. a kol. tamtéž, s. 104 an.

⁸⁷ ustanovení § 79a obchodního zákoníku

od kapitálových obchodních společností dispozitivní povahu a může být autonomní úpravou ve společenské smlouvě rozšířen, omezen a v zásadě i vyloučen.

Základním majetkovým právem společníků je právo na podíl na zisku. Společenská smlouva se může opět odchýlit od dispozitivní zákonné úpravy rovnosti podílů společníků a splatnosti do tří měsíců po schválení roční účetní závěrky, a to například stanovením jiného kritéria rozdělování zisku mezi společníky nebo způsobu výplaty podílu. Vzhledem ke způsobu zdaňování však musí být mezi společníky rozdělen vždy všechen zisk vykázaný v řádné účetní závěrce. Vedle otázky výplaty podílu na zisku není vyloučeno, aby si společníci upravili i další způsoby plateb z majetku společnosti, neboť úprava veřejné obchodní společnosti díky neomezenému ručení společníků neobsahuje pravidla sloužící k ochraně základního kapitálu společnosti. Společníci jakožto samostatné osoby nemají žádná práva k majetku vloženému a získanému činností společnosti, v případě zániku jejich účasti jim však náleží právo na vypořádání v podobě likvidačního zůstatku nebo podílu na vypořádání. Zákonná úprava je zde opět dispozitivní.

Základním nemajetkovým právem společníků je právo podílet se na řízení společnosti. Veřejná obchodní společnost nemá vnitřní soustavu orgánů, proto se na jejím řízení nemohou podílet třetí osoby – předpokládá se řízení společnosti přímo jejími společníky. Zákon v rámci podílu na řízení společnosti rozlišuje rozhodování společníků o změně společenské smlouvy, rozhodování o ostatních záležitostech, které zpravidla nezahrnuje jen statutární otázky, ale i základní strategické otázky provozu podniku vymezené ve společenské smlouvě, a rozhodování v rámci obchodního vedení společnosti. Všechny tyto oblasti náleží přímo společníkům a jsou součástí jejich soustavy společnických práv. Postavení v rozhodovacích procesech je zásadně rovné a k rozhodnutí se vyžaduje dosažení shodné vůle všech společníků. Dohodou ve společenské smlouvě však může být opuštěna jednomyslnost rozhodování a připuštěn způsob většinový, v jehož rámci je každému společníkovi přiznán jeden hlas (hlasování podle hlav) nebo je stanoveno jiné kritérium. K obchodnímu vedení je oprávněn každý společník v rámci vzájemně dohodnutých zásad, pro bezproblémový chod podniku je proto vhodné dohodnout si alespoň základní zásady a okruh činností jednotlivých společníků. Takovéto vymezení může být obsaženo jak ve společenské smlouvě, tak i v jakékoliv jiné formě ujednání, kdy úprava přímo ve společenské smlouvě je na jednu stranu nevhodná pro větší rigiditu, na stranu druhou však porušení takovýchto povinností podstatným způsobem může být důvodem pro zrušení společnosti nebo vyloučení daného společníka soudním rozhodnutím.

Pouze ve společenské smlouvě může být společníky dohodnuto, že výkonem obchodního vedení budou pověřeni jen někteří společníci, přičemž ostatní toto oprávnění ve stanoveném rozsahu pozbývají. Pověřený společník je povinen se řídit zásadami dohodnutými s ostatními společníky a respektovat jejich rozhodní učiněné většinou hlasů. Ostatní společníci pak mohou do obchodního vedení zasahovat například tak, že většinovým rozhodnutím vymezi samostatný rozhodovací prostor pověřených společníků a záležitostí, k jejichž rozhodnutí

bude nezbytné většinové rozhodnutí společníků. Překročení hranic může znamenat podstatné porušení povinností, náhradu škody nebo odnětí pověření soudem, a to i v případě, že by bylo ve společenské smlouvě koncipováno jako neodvolatelné.⁸⁸ S pověřením obchodním vedením je spojena rovněž informační povinnost obchodních vedoucích vůči všem společníkům, která je koncipována poměrně široce a zahrnuje jakékoliv záležitosti týkajících se společnosti. Společníci mají dále kontrolní právo umožňující osobně nebo prostřednictvím auditora či daňového poradce kontrolovat knihy a doklady společnosti. Právo na kontrolu a informace nesmí být vykonáváno zneužívajícím způsobem, i přesto však může společnost značně zatěžovat. Společenská smlouva proto může blíže upravit způsob a podmínky jeho výkonu, nesmí však toto právo do té míry omezit, že by představovalo jeho vyloučení.

Právní úprava veřejné obchodní společnosti a smluvní volnost

Právní režim veřejné obchodní společnosti předpokládá intenzivní osobní zájem ostatních společníků, kteří jsou osobně i majetkově zainteresováni na podnikatelské činnosti a chodu společnosti. Předpokládaný menší počet společníků tak neklade požadavky na výraznou institucionalizaci vnitřních vztahů a umožňuje v nich v maximální možné míře respektovat vůli jednotlivých společníků, na základě které je dosažitelná společná vůle i bez ohrožení akceschopnosti rozhodování a jednání společnosti. Právo proto konstruuje jen minimální ochranu zájmů samotné společnosti a třetích osob, neboť riziko neomezeného ručení je zpravidla dostatečným podnětem k jejich ochraně ostatními společníky a osobní účast poskytuje těmto společníkům dostatek prostředků k uplatnění svých zájmů. Společnost tak vychází ze smlouvy a ponechává si smluvní principy, nicméně umožňuje společníkům jednomyslnou dohodou v rámci společenské smlouvy narušit tuto její vlastnost a přiblížit ji většinovému způsobu rozhodování a institucionálnímu uspořádání.

III.II. Komanditní společnost

Historické pozadí a povaha komanditní společnosti

Komanditní společnost historicky vychází z rozvíjejících se hospodářských vztahů ve společnosti a s tím související zvýšenou potřebou kapitálu k provozování rozsáhlejších, náročnějších a rizikovějších podniků. Osobně se účastníci společníci veřejné obchodní společnosti, kterých vzhledem k bezprostřední povaze jejich účasti nemohlo být mnoho, si již nevystačili se spojením pouze svých majetkových hodnot, a hledali proto pro své společné podnikání možnosti zapojení volného kapitálu třetích osob, které zpravidla nechtěly a nebo se ani nemohly osobně přímo zapojit do podnikatelské činnosti v rámci společnosti.⁸⁹ Důvodem nemožnosti takového zapojení mohl být jak nedostatek potřebných osobních

⁸⁸ Eliáš, K., Bartošíková, M., Pokorná, J. a kol. tamtéž, s. 118 an.

⁸⁹ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. 2. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 25

předpokladů či způsobilosti být obchodníkem, tak i ve středověku poměrně rozšířený zvyk neumožňující šlechtě provozovat obchod a zároveň silný náboženský odsudek půjčování peněžních prostředků na úrok.

Důsledkem těchto potřeb tak bylo utvoření kapitalizovanější podoby komanditní společnosti, která v sobě umožňovala spojení osobní a bezprostřední účasti komplementářů na podnikání v rámci společnosti s neosobní majetkovou účastí komanditistů, kteří se na společném podnikání v rámci společnosti zamýšleli podílet především nepřímo prostřednictvím svého majetkového vkladu k zajištění dostatečné kapitálové vybavenosti.⁹⁰ Výhodiskem takovéhoho kapitálového vztahu komanditistů mohla být středověká komenda jako smlouva, ve které se podnikatel (často podnikatel v námořním obchodu) zavazoval provést se svěřenými majetkovými prostředky určitou obchodní operaci a v případě jejího úspěchu vrátit poskytovateli (kapitalistovi) jím vložené prostředky a spolu s určitým podílem ze zisku. Tento způsob spolupráce jednak umožňoval podnikateli realizovat náročnější podniky a částečně snížit dopad případného podnikatelského neúspěchu, jednak umožňoval kapitalistovi rozmnožovat majetek aniž by se vystavoval společenskému či náboženskému odsudku při současném omezení jím neseného rizika ztráty takto poskytnutých prostředků v případě neúspěchu podnikatele.⁹¹

Neosobní a majetková povaha vztahů komanditistů

V komanditní společnosti je nezbytné rozlišovat na jedné straně vztahy osobně se účastnících komplementářů komanditní společnosti, kteří i nadále vnímají svou účast na společnosti jako způsob společného osobního výkonu podnikatelské činnosti v rámci společnosti, a na straně druhé vztahy komanditistů komanditní společnosti, vnímající svou účast na společnosti spíše jako způsob vhodné investice volných majetkových prostředků do podnikatelské činnosti komplementářů v rámci společnosti. Pro celkovou povahu struktury vztahů ve společnosti je rozhodující význam osobní povahy vztahů komplementářů a komanditní společnost má proto blíže ke smluvní povaze society a k osobním formám obchodních společností, tuto strukturu doplňující vztahy komanditistů komanditní společnosti mají naopak blíže ke kapitálovým obchodním společnostem. Tuto skutečnost vyjadřuje také ustanovení § 93 odst. 4 obchodního zákoníku, podle něhož se na komanditní společnost přiměřeně použijí ustanovení o veřejné obchodní společnosti, avšak na právní postavení komanditistů se použijí ustanovení o společnosti s ručením omezeným. Pokud jde o celkovou povahu komanditní společnosti a vztahů osobně se účastnících komplementářů, odkazují v zájmu zamezení opakování na předchozí výklad o veřejné obchodní společnosti.

Ve vztazích komanditistů komanditní společnosti se tak projevuje neosobní majetková povaha jejich účasti a kapitálový prvek obchodních společností. Tento kapitálový prvek

⁹⁰ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. tamtéž, s. 41

⁹¹ Pelikán, R. Kořeny moderního práva obchodních společností ve Francii, diplomová práce. Publikováno na internetu. Praha: 2003, s. 29

spočívá ve výraznějším oddělení a osamostatnění podnikání společnosti⁹² od osob komanditistů komanditní společnosti.

Jak již bylo výše uvedeno, u komanditistů se nepředpokládá jejich osobní a bezprostřední účast na obchodním vedení společnosti nebo dokonce jednání jejím jménem. Osobní účast komanditistů je proto omezena pouze na nezbytné minimum potřebné k hájení jejich majetkových zájmů ve společnosti. K obchodnímu vedení podniku a jednání jménem společnosti jsou oprávněni výhradně komplementáři jakožto neomezeně ručící společníci a v komanditní společnosti tím přetrvává osobní a bezprostřední účast, která vylučuje zapojení jiných osob do řízení společnosti a vnitřní struktura vztahů nutně nevyžaduje jednotnou organizační strukturu orgánů společnosti. Komanditisté nezasahují do obchodního vedení komplementářů a v tomto ohledu je jejich postavení podobné společníkům veřejné obchodní společnosti nepověřeným obchodním vedením, a proto je jejich postavení taktéž vyváženo právem požadovat informace a kontrolovat hospodaření společnosti. Komanditisté se společně s komplementáři podílejí na rozhodování pouze významnějších otázek, zejména v případě změny společenské smlouvy, která – není-li dohodnuto jinak – vyžaduje jednomyslný souhlas všech společníků, tedy i komanditistů, a rozhodování takzvaných ostatních záležitostí, které – není-li dohodnuto jinak – vyžadují souhlas jen většiny společníků počítaný podle hlav.⁹³

Vztahy komanditistů se svou investiční povahou podobají tichým společenstvím, ve kterých se jedna osoba zavazuje k poskytnutí vkladu do podnikatelské činnosti druhé osoby, která se jí naopak zavazuje platit podíl na hospodářském výsledku její podnikatelské činnosti. Charakteristickým rysem vztahu tichého společníka je neexistence vnějších účinků, kdy tichý společník⁹⁴ nevystupuje vůči třetím osobám a jeho případné jednání jménem společnosti by proto nutně zakládalo jeho rukojemství nebo alespoň v našem právním řádu uplatňované neomezené ručení za takto převzatý závazek, obdobná konstrukce se uplatňuje v případě uvedení a publicity jeho jména ve firmě komanditní společnosti.⁹⁵ Dodržení vnitřní povahy vztahů komanditistů tak umožňuje konstruovat omezený rozsah jejich majetkové odpovědnosti za závazky komanditní společnosti, který odpovídá výši jejich nesplaceného vkladu zapsaného v obchodním rejstříku. Utvoření takovéto omezené majetkové odpovědnosti komanditistů a výše uvedené výjimky jsou dobrým příkladem možného uplatnění smluvní volnosti v úpravě vzájemných vztahů, nedotýkají-li se postavení třetích nezúčastněných osob.

S ohledem na účel účasti komanditistů v komanditní společnosti jsou v jejich společnickém vztahu potlačeny osobní a nemajetková práva a povinnosti. Důraz je kladen na majetkovou stránku, zejména na plnění základní majetkové povinnosti v podobě splacení vkladu

⁹² nebo podnikání společníků v rámci společnosti

⁹³ ustanovení § 97 obchodního zákoníku

⁹⁴ nebo jako v případě komanditní společnosti komanditista

⁹⁵ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. 2. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 35 a 36

na základní kapitál společnosti a případně dalších příplatkových povinností. Pro společnost a její účel (uskutečňování podnikatelské činnosti) tak není důležitá osobní způsobilost, vlastnosti, dovednosti či zkušenosti konkrétních osob komanditistů. Výrazněji se tak uvolňuje vázanost vztahu na konkrétní osoby dlužníků a klesá *intuitus personae*, který se projevuje v nezávislosti komanditní společnosti na individuální existenci, způsobilosti či majetkové situaci komanditistů.⁹⁶ Změny v osobách komanditistů proto nevedou ke zrušení společnosti, přetrvává-li účast alespoň jednoho z nich jako nezbytného pojmového prvku komanditní společnosti. Převažující majetková stránka podílu nad stránkou osobní směřuje ve prospěch možné dispozice s jejich podílem, která je navíc posílena nemožností komanditistů vystoupit ze společnosti. Protože však základem společnických vztahů zůstává společenská smlouva, vyžaduje převod podílu i nadále její změnu dispozitivně podmíněnou souhlasem všech společníků – ti však mohou svým ujednáním ve společenské smlouvě tento požadavek zmírnit nebo dokonce odstranit.

Postavení komanditistů a jejich práva a povinnosti

Pro společnost a naplňování jejího účelu jsou významná především majetková práva a povinnosti. Velikosti podílů komanditistů jsou proto odvozovány od velikosti majetkové účasti na základním kapitálu společnosti.

Základní povinností komanditisty je vkladová povinnost. Majetková účast komanditisty vkladem na základním kapitálu je nezbytným předpokladem jeho účasti na společnosti. Zákonná úprava stanoví pouze minimální částku vkladu a lhůtu pro jeho splacení bez zbytečného odkladu po vzniku společnosti. Společníci tak musí ve společenské smlouvě vymezit výši jednotlivých vkladů a současně mohou stanovit i odlišnou lhůtu pro splacení vkladu – pokud ji však chtějí stanovit ještě před vznikem společnosti, musí stanovit také správce vkladu. Pokud je komanditista v prodlení s plněním vkladové povinnosti, lze vedle možností uvedených u veřejné obchodní společnosti připustit vzhledem k významu vkladové povinnosti i uplatnění ustanovení společností s ručením omezeným o kadučním řízení proti komanditistovi. K vyloučení komanditisty zde za splnění stanovených podmínek postačuje jednomyslné rozhodnutí všech komplementářů a komanditistů (s vyloučením dotčeného), pokud by společenská smlouva nestanovila postačující většinu hlasů.⁹⁷ Komanditisté nemají ze zákona povinnost podílet se na ztrátě společnosti, můžou ji však na sebe přijat ve společenské smlouvě. Protože se komanditisté neúčastní obchodního vedení společnosti, nedopadá na ně ani zákaz konkurenčního jednání, který však může společenská smlouva opět rozšířit i na komanditisty a například možnost jejich podnikání v předmětu podnikání společnosti podříditi souhlasu ostatních společníků.

Základním právem komanditistů je právo na podíl na zisku. Vzhledem k existenci dvou odlišných skupin společníků a rozdílného způsobu zdanění je nezbytné nejdříve stanovit

⁹⁶ Pelikánová, I. Srovnávací právo obchodní. Veřejná obchodní společnost. Orac, 2002, s. 24

⁹⁷ Eliáš, K., Bartošiková, M., Pokorná, J. a kol. Kurs obchodního práva. Právnícké osoby jako podnikatelé. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 144

způsob určení části, která se vyplácí komplementářům a část zisku zdaňovanou společností. Společnost nemusí přitom celou část zisku připadající na komanditisty vyplatit a může si ponechat část pro další rozvoj. Zákon dispozitivně stanovuje stejný díl pro komanditisty a komplementáře, přičemž komplementářům se vyplácí stejným dílem podle hlav a komanditistům podle výše jejich vkladů. Společenská smlouva však může samozřejmě stanovit vlastní úpravu dělení a výplaty zisku. Právo na vypořádání je dispozitivně upraveno v zákoně, kdy dostačuje-li likvidační zůstatek pro vrácení vkladů, vrátí se nejprve hodnoty splacených vkladů a zbytek se rozdělí podle pravidel pro rozdělování zisku, pokud však nedostačuje, ale pokrývá hodnoty splacených vkladů komanditistů, vrátí se hodnoty jejich vkladů a zbytek se opět rozdělí podle pravidel pro rozdělování zisku, nepokrývá-li však ani hodnoty vkladů komanditistů, rozdělí se celý podle pravidel pro rozdělování zisku. Úprava vypořádání bude zpravidla stanovena odchýlně ve společenské smlouvě, musí však vycházet ze zásady stejného zacházení se všemi společníky a žádný společník nemůže být práva na vypořádání zbaven ani se ho sám vzdát.

Právní úprava komanditní společnosti a smluvní volnost

Již výše bylo uvedeno, že právním režimu komanditní společnosti vychází z právní úpravy veřejné obchodní společnosti, avšak v případě vztahů komanditistů bude nezbytné připustit uplatnění institutů společnosti s ručením omezeným. Při takovémto uplatnění však musí být brán zřetel na výraznější smluvní povahu komanditní společnosti a především existenci také osobně se účastnících a neomezeně ručících komplementářů komanditní společnosti.

III.III. Akciová společnost

Historické pozadí a povaha akciové společnosti

Akciová společnost a její kapitálová povaha⁹⁸ vychází z pokračujícího intenzivního rozvoje hospodářských vztahů ve společnosti a s tím souvisejícího zvyšování kapitálové náročnosti podnikatelské činnosti, kdy úspěšná realizace investičně velmi náročných podniků v zámořském obchodě, správě kolonií, výstavbě železnic, manufaktur a podobných velkých podniků vyžadovala financování majetkovými vklady neustále většího množství osob. Akciová společnost proto musela hledat další možnosti přilákání a soustředění potřebných kapitálových prostředků od co možná největšího množství osob zapojením široké veřejnosti a především jejich volných a jinak nevyužitých prostředků v podobě úspor. Akciová společnost se tak musela přizpůsobit převažující majetkové povaze a uspořádání společnických vztahů očekávaného velkého množství akcionářů, což nevyžadovalo a v podstatě přímo vylučovalo možnost jejich bezprostředního osobního zapojení

⁹⁸ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. II. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 26

do podnikatelské činnosti a chodu společnosti, nehledě na to, že tyto osoby zpravidla neměly ani zájem, ani potřebné odborné předpoklady k osobní účasti.

Akciová společnost⁹⁹ byla původně utvářena obchodní praxí na smluvní sdružovací struktuře starších forem osobních obchodních společností. Organizační uspořádání společnických vztahů v těchto formách společností však vycházelo z bezprostředního osobního zapojení víceméně všech osob společníků do podnikatelské činnosti a chodu společnosti a pravidelně tak utvářelo pevnou smluvní strukturu vzájemných osobních vztahů mnohem menšího množství osob, což umožňovalo široké uplatnění jejich autonomní vůle jak při úpravě jejich vzájemných vztahů, tak při neformálním způsobu přijímání rozhodnutí společnou dohodou postavenou na smluvních principech jednomyslnosti.¹⁰⁰ Kapitalizovanější podoba komanditní společnosti sice upravovala volněji utvářené neosobní a majetkové vztahy komanditistů, avšak i v případě akciové komandity¹⁰¹ stále přetrvávala intenzivní osobní povaha v účasti komplementářů. Jejich reálný význam pro správu společnosti a majetkovou spoluodpovědnost však byl postupně zatlačován do pozadí a v rámci akciové společnosti se již osobně účastníci společníci nevyskytovali.

Akciová společnost si tak při požadovaném uspořádání výhradně neosobních a majetkových vztahů velkého množství osob již dále nemohla vystačit s výše uvedenou jednodušší smluvní sdružovací strukturou a svou povahou organizační struktury se proto začala přizpůsobovat mnohem vhodnějšímu institucionalizovanému uspořádání vztahů do jednotně organizovaného celku po vzoru spolkové sdružovací struktury. Spolek se totiž na rozdíl od společnosti v užším slova smyslu svým vznikem jako samostatné právnické osoby mnohem důsledněji odděloval od osob svých společníků a utvářel vlastní právní osobnost, která se projevovala nejen ústupem významu osobností jednotlivých společníků ve vnějších vztazích vůči třetím osobám, ale také narušením vnitřní smluvní struktury osobních vztahů mezi společníky navzájem a zprostředkováním těchto vztahů jejich vztahem přímo ke spolku. Vnitřní vztahy se tak v rámci zajištění fungování akciové společnosti jako jednotného celku institucionalizovaly do pevně upravené vnitřní organizační struktury orgánů s vymezenou působností a vzájemnými funkčními vazbami. Akciová společnost tak spojovala zbytky původní smluvní povahy s institucionálním uspořádáním a úplnou právní osobností, přičemž její smluvní povaha se postupně ukazovala stále více imaginární, neboť vstup do společnosti sice lze považovat za projev vůle konkrétní osoby, samotný vznik a fungování společnosti však již je klasickým smluvním technikám značně vzdálen.¹⁰²

⁹⁹ Myšleno „soukromá“ akciová společnost zakládaná z vůle společníků oproti „veřejné“ akciové společnosti zakládané z panovníkovy vůle chartou jako veřejnoprávním aktem, kterou jim uděloval některá výsadní práva k provozu státních monopolů a za tímto účelem také přímo přiznával samostatnou právní osobnost a podrobně upravoval uspořádání vnitřních poměrů po institucionálním způsobu korporace.

¹⁰⁰ Pelikánová, I. a kol. Obchodní právo. 1. díl. Praha: ASPI, 2001, s. 147

¹⁰¹ Komanditní společnost na akcie si v historii obchodních společností vydobyla své místo jen díky dlouho uplatňované restrikci vzniku akciových společností, přičemž její současný význam je zanedbatelný a nebudu se jí proto podrobněji zabývat.

¹⁰² Černá, S. Obchodní právo. Akciová společnost. 3. díl, Praha: ASPI, 2006, s. 16

Neosobní a majetková povaha účasti akcionářů

Kapitálová povaha akciové společnosti upřednostňuje majetkovou stránku účasti akcionářů a v rámci společnických vztahů není jejich osobní účast na správě společnosti vyžadována. Pro akciovou společnost a dosažení jejího účelu proto nejsou důležití ani jednotliví společníci sami o sobě, ani jejich osobní vlastnosti, důležité jsou pouze jimi vložené peněžní prostředky, věci, práva a jiné majetkové hodnoty. Nezbytným předpokladem účasti akcionářů je tak jejich majetkový podíl na povinně utvářeném a udržovaném základním kapitálu společnosti. Akciová společnost tímto od akcionářů získává potřebné kapitálové prostředky k financování svého chodu a své podnikatelské činnosti, přičemž akcionáři nemají právo na vrácení těchto prostředků a ty tak náleží přímo do majetku společnosti, která z nich také samostatně a výlučně odpovídá za své závazky. Akcionáři totiž za závazky společnosti zásadně neručí, neboť výrazný nepoměr mezi finančním objemem závazků společnosti a majetkovými poměry jednotlivých akcionářů postupem času zatlačil význam jejich neomezeného osobního ručení a to se proto neuplatňovalo a postupně vymizelo.¹⁰³ Podnikatelské riziko akcionářů je tak omezeno pouze na možnost znehodnocení jejich majetkového podílu ve společnosti.

Ve společnických vztazích je výrazně posílena neosobní a majetková povaha účasti na úkor osobní povahy a významu osobností jednotlivých společníků. Oslabením osobní povahy účasti akcionářů je potlačen *intuitus personae*, tj. vázanost společenského vztahu na konkrétní osobu dlužníků, což s sebou přináší uvolnění jinak pevných vztahů mezi společníky navzájem a společností, neboť pro akciovou společnost ani jednotlivé akcionáře není až tak důležité, kdo jimi je a jaké mají pro společnost potřebné osobní vlastnosti. Toto oslabení výrazným způsobem nabourává smluvní strukturu vztahů mezi osobami společníků a znamená posílení spolkového charakteru vztahů a samostatné právní osobnosti společnosti, která již není zatlačována do pozadí významem osobností jednotlivých společníků jakožto smluvních stran osobních závazkových vztahů a může tak sama převážít. Akciová společnost je proto právními řády bez dalšího považována za právnickou osobu se samostatnou právní osobností, vlastní správou a majetkovou základnou, a proto není existenčně závislá na osobách jednotlivých akcionářů, jejich osobních a majetkových poměrech. Akciová společnost je jakožto právnická osoba do té míry oproštěna od smluvní povahy vzájemných vztahů mezi společníky, že právní řád nevyklučuje ani založení a existenci jednočlenné společnosti.

Důsledkem oslabení osobní povahy účasti je rovněž mnohem větší otevřenost akciové společnosti, umožňující změny v osobách akcionářů. Společnost není vázána na personální základ a díky tomu odpadá potřeba omezovat převody jejich podílu ve společnosti, což ve svém důsledku mnohdy vede až k výrazné anonymitě, kdy své akcionáře nezná ani sama společnost. V akciové společnosti převládá majetková povaha podílu a s ní související

¹⁰³ Pelikán, R. Kořeny moderního práva obchodních společností ve Francii, diplomová práce. Publikováno na internetu. Praha: 2003, s. 36

majetkoprávní aspekt dispozice nad smluvní aspektem vázanosti konkrétních osob jako smluvních stran společnosti. Možnost dispozice je navíc podpořena nepřípustností vystoupení ze společnosti a vrácení majetkového podílu za trvání společnosti. V zájmu snadné převoditelnosti účasti a dispozice jsou podíly vtěleny do akcií jako cenných papírů. Akcie je tak jedním ze základních pojmů akciové společnosti, kdy jako podílnický cenný papír svou jmenovitou hodnotou reprezentuje určitou část základního kapitálu společnosti a jako členský cenný papír zároveň deklaruje společnický vztah majitele a akciové společnosti. Právní postavení jednotlivých akcionářů je tudíž určeno jednak druhem vlastněných akcií a s nimi spojenými právy a povinnostmi, jednak množstvím a nominální hodnotou akcií a tomu odpovídajícím podílu na základním kapitálu společnosti.

Různorodá podoba jednotlivých akciových společností

Akciová společnost je v prvé řadě prostředkem sloužícím k přilákání, soustředění a zhodnocení volných kapitálových prostředků od velkého množství osob. Takováto podoba akciové společnosti však samozřejmě není pravidlem, neboť v našem právním řádu akciová společnost představuje pouze jednu z forem obchodních společností, avšak v praxi nabývá různých podob a představuje celou škálu organizačních celků – od uzavřenějších rodinných společností až po společnosti s kótovanými cennými papíry. Např. anglický právní řád již tradičně rozlišuje soukromou (private company) a veřejnou společnost (public company), kdy první z nich získává kapitálové prostředky pouze od svých zakladatelů a nemůže se obracet na ostatní investory na kapitálovém trhu a veřejně vyzývat k úpisu akcií nebo dluhopisů. Obdobu tohoto členění lze spatřovat i v našem právním řádu v rozlišování společností vznikajících bez veřejného úpisu akcií (soukromé) nebo s veřejným upisováním akcií (veřejné).¹⁰⁴ Náš právní řád odlišuje tyto podoby především pokud jde o způsob jejich založení a vzniku, kdy v případě veřejného úpisu akcií klade požadavky na dostatečnou informovanost a ochranu práv upisovatelů. Takto komplikované zakládání však v praxi vede spíše k zakládání společností bez úpisu a následnému zvyšování kapitálu s veřejným úpisem. Obecně lze také říci, že soukromé společnosti obvykle představují rodinné společnosti s malým počtem akcionářů a omezenou převoditelností akcií.

Další významné rozlišování podoby akciové společnosti a povahy společnických vztahů je postaveno na míře jejich otevřenosti či uzavřenosti, kdy akciová společnost sice představuje uzavřenou společnost pokud jde o množství podílů na základním kapitálu společnosti¹⁰⁵, avšak vždy s otevřenou povahou pokud jde o možnost změny v osobách společníků a dispozice s nimi. Míra otevřenosti se však může lišit v závislosti na formě akcií, jejich převoditelnosti (resp. možnosti omezení převoditelnosti) a možné obchodovatelnosti. Společnosti s kótovanými akciemi (listed companies) vydávají nejen volně převoditelné akcie, ale jsou navíc přijaty k obchodování na regulovaném trhu, nebo alespoň pravidelně

¹⁰⁴ Pelikánová, I. Úvod do srovnávacího práva obchodního. Skripta. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 204
¹⁰⁵ výjimkou z tohoto pravidla jsou v některých právních řádech upravené investiční společnosti na variabilní kapitál – tzv. SICAV – Société d'investissement à capital variable

obchodovány mimo tyto trhy. Otevřenější společnosti (open companies) vydávají akcie, které nejsou pravidelně obchodovány, avšak jejich povaha umožňuje snadnou volnou převoditelnost a případné přijetí k obchodování. Uzavřenější společnosti (closed companies) naopak vydávají akcie, které nejsou podle stanov volně převoditelné a proto nemohou být ani přijaty k obchodování na regulovaných trzích. Míra otevřenosti či uzavřenosti společnosti má významný dopad na převažující povahu účasti akcionářů.¹⁰⁶

Akcionáři vnímají svou majetkovou účast na společnosti především jako způsob vhodné investice a zpravidla proto ani nemají pro společnost jako sdružení podnikatelů zájem osobně se podílet nebo alespoň výrazněji ovlivňovat chod společnosti. Jejich vztah ke společnosti tak lze mnohem výstižněji označit za investorský než společnický. Investorská povaha vztahu se dále prohlubuje s možností obchodovatelnosti akcií a jejich snadnější převoditelností, která má tendenci k rozptýlení majetkové účasti mezi velké množství drobných investorů, kteří mají zpravidla jen minimální zájem o dění ve společnosti a jeho ovlivňování a přistupují k akciové společnosti především jako k mechanismu, prostřednictvím kterého mohou vhodně investovat své volné majetkové prostředky a dosáhnout lepšího zhodnocení než v případě jiných investičních způsobů. Každá osobní účast na chodu společnosti z tohoto pohledu představuje pro investory nežádoucí břemeno a v případě nepříznivého hospodaření společnosti proto zpravidla volí jako méně ztrátovou variantu prodej a zbavení se svých akcií než snahu o prosazení své míry vlivu k napravení hospodaření společnosti.

Uzavřenější akciové společnosti zpravidla představují malé společnosti co do počtu akcionářů a vznikají bez veřejného úpisu akcií – jsou proto pevněji svázané s osobami konkrétní společnosti, kteří se intenzivněji osobně zajímají o činnost společnosti. V rámci těchto společností se tak mohou snáze uplatnit smluvní prvky společnosti a akcionáři by proto měli mít i širší prostor pro uplatnění smluvní volnosti při autonomní tvorbě a přizpůsobení vztahů a vnitřní organizační struktury společnosti svým potřebám a zájmům. Naopak uspořádání právních vztahů v otevřenějších akciových společnostech s účastí velkého množství akcionářů bez zájmu o chod společnosti nemůže vycházet ze smluvních prvků a spoléhat na aktivitu jednotlivých akcionářů, a proto se zde projevuje silná zákonná regulace a vysoká míra uniformity, která neumožňuje uplatnění autonomie vůle.

Náš právní řád podřizuje uzavřenější i otevřenější akciové společnosti společné právní úpravě. Vzhledem k některým nepříznivým důsledkům otevřenosti společnosti jsou kladeny zvýšené požadavky na transparentnost vnitřních vztahů a ochranu jednotlivých zájmů ve společnosti, což však nadměrně svazuje uzavřenější akciové společnosti. Právní úprava je tak přizpůsobena veřejným akciovým společnostem s velkým počtem rozptýlených akcií, které nabízejí své účastnické papíry široké veřejnosti. Takováto úprava se však nehodí pro soukromé akciové společnosti, které nenabízejí své akcie veřejně a mají úzký okruh akcionářů, či jsou dokonce jednočlenné. Pro takové společnosti je současný model zbytečně

¹⁰⁶ Report of The High Level Group of Company Law Experts on modern regulatory framework for company law in Europe, Brussels, 2002, s. 35

nákladný a především svazující. Je proto otázkou, za by právní úprava neměla přihlížet k jejich časté existenci a konstruovat u nich prvky větší smluvní volnosti, přestože této povaze společnosti spíše odpovídá forma společnosti s ručením omezeným. Pokud jde o společnosti s kótovanými akciemi, jsou zde vzhledem k snadné převoditelnosti akcií nepříznivé důsledky otevřenosti společnosti mnohem nebezpečnější a jsou proto podřízeny vedle právní úpravy společností i úpravě podnikání na kapitálovém trhu a všeobecným obchodním podmínkám organizátorů těchto trhů.

Vnitřní organizace a řízení akciové společnosti

Akciová společnost a její organizační struktura vztahů musela nalézt způsob nahrazení osobní účasti společníků vytvořením vlastní vnitřní organizační struktury a vydělením příslušných práv a povinností z obsahu společnických vztahů ve prospěch působnosti jednotlivých orgánů společnosti. Úprava těchto práv a povinností mimo obsah společnických vztahů a jejich svěřením orgánům společnosti tak umožňuje zapojit do chodu společnosti i další osoby namísto akcionářů. Akcionáři se sice mohou do správy společnosti osobně zapojit, avšak s tím spojená práva a povinnosti neodpovídají obecnému účelu společnosti a nevycházejí ze společnického vztahu, ale ze samostatného vztahu vyplývajícího ze smlouvy o výkonu funkce (mandátní smlouvy). V rámci vnitřní organizační struktury je tak běžné každodenní rozhodování a jednání jménem akciové společnosti svěřeno do působnosti výkonného orgánu společnosti a v rámci něj zajišťováno profesionálním managementem, který na rozdíl od společníků disponuje lepšími odbornými předpoklady k řízení společnosti a obchodnímu vedení rozsáhlých podniků. Stejně tak je i soustavný výkon hlavních kontrolních oprávnění svěřen do působnosti specializovaného dozorčího orgánu.

Osobní účast akcionářů na akciové společnosti a tvorbě její vůle je tak v rámci jejich společnických vztahů omezena na právo účastnit se valné hromady jako vrcholného orgánu společnosti a v rámci její působnosti se podílet na rozhodování pouze o těch nejdůležitějších otázkách společnosti a základním směřování její podnikatelské činnosti. V zájmu udržení akceschopnosti rozhodování valné hromady při předpokládané účasti velkého množství společníků však nemůže být uplatňována smluvní povaha vztahů ve společnosti postavená na jednomyslnosti a respektující projevovanou vůli každého jednotlivého společníka jako strany smlouvy. Možnost prosazení individuální vůle a zájmů každého akcionáře tak ustupuje většinovému způsobu rozhodování, v jehož rámci je vůle jednotlivých hlasujících akcionářů v poměru k výši jejich majetkové účasti oproti ostatním zúčastněným formalizovaným způsobem přeměňována ve výslednou kolektivní vůli společnosti jako celku. Vnitřní organizace akciové společnosti rozděluje působnost mezi její jednotlivé orgány je tak uzpůsobena možnosti tvorby a uplatnění většinové kolektivní vůle samotné akciové společnosti jako celku a jejího převážení nad individuální vůlí akcionářů.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Černá, S. Obchodní právo. Akciová společnost. 3. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 16

Soustava orgánů akciové společnosti a jejich působnost jsou ve srovnání s ostatními obchodními společnostmi vymezeny právním řádem podrobněji a zakladatelé tak mají pouze minimální možnosti jejich přizpůsobení svým potřebám.¹⁰⁸ Důvodem vyloučení jejich autonomie vůle je ochrana třetích osob a také samotných akcionářů vnášejících do společnosti svůj kapitál, kdy právní úprava se sama snaží dát akciové společnosti v první řadě bezpečnou a pokud možno také výkonnou a účinnou strukturu. Základní organizační struktura zahrnuje valnou hromadu, představenstvo a dozorčí radu jako obligatorně vytvářené orgány, přičemž stanovy vedle toho mohou rozšířit strukturu o další zpravidla pomocné a kontrolní orgány. Náš právní řád tak vychází z dualistického pojetí struktury akciové společnosti s vysokou nezávislostí představenstva na valné hromadě a protiváhou v podobě silné kontrolní úlohy dozorčí a na rozdíl od evropské společnosti neumožňuje zakladatelům volbu monistického systému.

Právní úprava organizačního uspořádání akciové společnosti se pokouší vypořádat především s přesunem reálné moci ve společnosti z valné hromady na představenstvo. Představenstvo jako stále zasedající výkonný orgán jedná navenek společnosti a rozhoduje o obchodním vedení společnosti s garantovanou vysokou rozhodovací autonomií, neboť nestanoví-li zákon jinak, nesmí mu podle ustanovení § 194 odst. 4 obchodního zákoníku nikdo dávat pokyny související s obchodním vedením. Představenstvo má vedle příkladných oprávnění generálně vymezenou působnost a je mu tak kompetenčně vyhrazeno vše, co nenáleží do působnosti valné hromady nebo dozorčí rady, přičemž valná hromada si na rozdíl od společnosti s ručením omezeným nemůže vyhradit rozhodování dalších otázek.

Představenstvo je kolektivním orgánem složeným z členů volených valnou hromadou nebo dozorčí radou a na svých rozhodnutích se usnává. Mezi členy představenstva a akciovou společností vzniká obligační vztah postavený na typu mandátní smlouvy. Členové představenstva jsou povinni vykonávat svou funkci osobně, s odbornou péčí a v zájmu společnosti (požadavek profesionality, pečlivosti a loajality) a podléhají proto zákazu konkurence a odpovědnosti za škodu způsobenou porušením svých povinností péče řádného hospodáře. Ti členové, kteří způsobili škodu porušením svých povinností, za tuto škodu odpovídají solidárně, přičemž zákon klade důkazní břemeno na členy představenstva, kteří za tuto škodu neodpovídají, pokud výkon kompetencí svou působností relevantně ovlivnila dozorčí rada nebo valná hromada. Smlouvou ani stanovami nelze odpovědnost člena představenstva za škodu omezit nebo vyloučit. Vznikne-li však, je věcí společnosti, zda bude svůj nárok uplatňovat, přičemž jsou chráněny zájmy akciové minority, která může vznést dozorčí radě závazný požadavek na vymáhání náhrady škody a není-li vyslyšen, může se tohoto ujmout sama. Valná hromada může zbavit členy představenstva povinnosti k náhradě škody – v zájmu ochrany věřitelů však členové představenstva do výše nesplněné povinnosti k náhradě ručí společností pro případ její platební neschopnosti.

¹⁰⁸ Černá, S. tamtéž, s. 217 an.

Samostatné právní postavení akciové společnosti

Akciová společnost a její správa se v důsledku oslabení osobní povahy účasti společníků mnohem výrazněji vzdálily a oddělily od osob akcionářů. Toto oslabení posílilo samostatnou právní osobnost společnosti, která již není zatlačována do pozadí významem osobností jednotlivých společníků jako stran osobních závazkových vztahů a může tak sama převážet a utvořit vlastní samostatnou osobnost. Tato samostatnost akciové společnosti se však na rozdíl od osobních forem obchodních společností neomezuje pouze na oblast vnějších vztahů jednotným vystupováním vůči třetím osobám a neúplnou majetkovou odpovědností, ale důsledně se promítá také do struktury vnitřních vztahů ve společnosti. Akciová společnost se svým vznikem důsledně odděluje od osob společníků, dosahuje tak plné právní osobnosti a je jí proto právními řády bez dalšího přiznáváno postavení právnické osoby.

Povaha akciové společnosti jako plné právnické osoby je dobře patrná v možnosti prolomení sdružovací povahy připuštěním jednoosobní společnosti na rozdíl od tradiční povahy osobních obchodních společností vyžadujících stálou účast alespoň dvou osob. Takováto redukce společníků výrazně ovlivňuje právní režim společnosti, který na jednu stranu umožňuje zjednodušení některých postupů uvnitř společnosti souvisejících s ochranou ostatních akcionářů, zároveň však skrývá větší prostor pro zneužití společnosti. Forma jednoosobních společností je pro svou vyšší efektivitu a méně nákladné řízení často využívána v rámci koncernů, přičemž právní úprava umožňuje po ovládnutí společnosti nuceně ukončit účast menšinových akcionářů formou povinného prodeje akcií.

Akciová společnost je majetkově důsledně oddělena od svých akcionářů, kdy právní vztahy akcionáře a akciové společnosti jsou vztahy dvou právně a majetkově oddělených subjektů. Akciová společnost je tak majitelkou všech hodnot vnesených zakladateli nebo upisovateli a nabytých svou činností. Akcionář splacením svého vkladu přestává být jeho majitelem, kterým se stává společnost, vůči které nabývá jako protihodnotu práva a povinnosti z titulu jeho účasti na společnosti. Majetek společnosti a v rámci něj povinně utvářená a zachovávaná výše základního kapitálu je tak hlavní garancí uspokojení pohledávek věřitelů, protože jednotliví akcionáři za trvání společnosti za její závazky neručí a jejich majetek jako oddělená majetková sféra jiného subjektu není ohrožen případným hospodářským neúspěchem společnosti. Majetková odpovědnost akciové společnosti je tedy zásadně samostatná a výlučná, avšak judikatura některých zemí směřuje k jejímu prolamování v případech společností ovládnutých silným akcionářem nebo silnou akcionářskou skupinou, která rozhodujícím způsobem určuje chování společnosti a svým vlivem tak přispěje k úpadku společnosti.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Černá, S. tamtéž, s. 19, 20

Postavení akcionářů v akciové společnosti

Účast akcionářů je úzce spojena s akciemi, které jako podílnický cenný papír svou jmenovitou hodnotou reprezentují část základního kapitálu společnosti a jako členský cenný papír deklarují členský vztah akcionářů ke společnosti. Společník se sice stává akcionářem současně se vznikem společnosti, avšak jakmile získá akcie po splacení celého jejich emisního kurzu, musí respektovat, že jeho členství a z něj vyplývající práva a povinnosti jsou do akcie jako cenného papíru vtělena a bez akcie nemůžou být zpravidla vykonávána. Podíl akcionáře vyjadřující jeho právní postavení a z něj vyplývající práva a povinnosti je tak v akciové společnosti vtělen do akcií jako cenných papírů.

V rámci akciové společnosti se uplatňuje akcionářská rovnost, která představuje rovnost akcií. Postavení jednotlivých akcionářů nemusí být stejné a je závislé na akciích náležejících danému akcionáři. Jde o povinnost relativně stejného zacházení s akcionáři, kteří mají stejný počet akcií o stejné jmenovité hodnotě, stejného druhu, formy a podoby. V akciové společnosti je proto vhodnější hovořit spíše o rovnosti akcií nebo také zákazu diskriminace akcionáře.¹¹⁰ Stejný druh akcií proto v sobě musí obsahovat stejná práva a povinnosti. Zákonná úprava tak umožňuje diferencovat postavení společníků pouze podle druhů jimi upsaných/vlastněných akcií, přičemž v rámci jednotlivých druhů je zakázáno jejich další vnitřní členění a témuž druhu akcií musí náležet stejná práva. V akciové společnosti se tak výrazně projevuje unifikace právního postavení společníků představovaná jednotlivými druhy akcií. Velikost podílu akcionáře je představována poměrem jmenovité hodnoty jím vlastněných akcií k sumě základního kapitálu tvořené souhrnem jmenovitých hodnot všech akcií, které společnost vydala. Akcie tak svou jmenovitou hodnotou představuje určitou část základního kapitálu společnosti. Součet jmenovitých hodnot akcií vlastněných každým akcionářem tak vypovídá o tom, jak velkou částkou a jak velkým dílem přispěl na vytvoření základního kapitálu společnosti, přičemž tomuto dílu potom zpravidla odpovídá i rozsah jeho práv a povinností uvnitř společnosti. Některé právní řády umožňují vydat akcie bez jmenovité hodnoty, které přímo vyjadřují podíl na základním kapitálu a v případě jeho změny nevyžadují změny počtu či výše jmenovité hodnoty akcií, protože jedna akcie zůstává stále zlomkem základního kapitálu.¹¹¹

Akciová společnost může upravit pouze dva druhy akcií – kmenové a prioritní. Úprava práv a povinností spojených s jednotlivými druhy akcií je záležitostí zákona a stanov té které společnosti.¹¹² Kmenové akcie jsou základním druhem akcií a kromě tradičních akcionářských práv neobsahují žádná další zvláštní práva. Svého majitele opravňují k podílu na zisku, likvidačnímu zůstatku a k účasti na správě společnosti a k výkonu dalších práv upravených zákonem a stanovami společnosti. Prioritní (privilegované) akcie vedle běžných akcionářských práv obsahují i další výhodu. Tato výhoda spočívá v přednostním právu

¹¹⁰ Černá, S. tamtéž, s. 159 an.

¹¹¹ Černá, S. tamtéž, s. 110

¹¹² Černá, S. tamtéž, s. 142 an.

týkajícím se dividend, podílu na likvidačním zůstatku a nebo obou těchto práv. Zákon privilegia spojená s prioritními akciemi blíže nekonkretizuje a nechává tak prostor stanovám, aby je samy v tomto zákonném rámci vymezily. Přednostní právo tak může spočívat například ve větším objemu dividendy připadajícím na prioritní akcii. Stanovy však mohou výhody prioritních akcií i kompenzovat a omezit hlasovací práva s těmito akciemi spojená. Toto omezení je podmíněné a navíc se v některých případech rozhodování, které se přímo dotýká postavení prioritních akcionářů, neuplatní, přičemž se vyžaduje i oddělené hlasování podle druhů. Omezením hlasovacího práva prioritních akcií se tito akcionáři zbavují možnosti svým hlasem ovlivňovat rozhodování valné hromady a svým postavením se přibližují majitelům dluhopisů. To odráží větší zainteresovanost těchto akcionářů na rentabilitě svého vkladu než na kontrole společnosti. Vzhledem k možnosti zbavit tyto akcie hlasovacího práva, omezuje zákon rozsah jejich vydávání a jmenovitá hodnota všech prioritních akcií nesmí překročit polovinu základního kapitálu společnosti. Ustanovení § 155 odst. 9 obchodního zákoníku navíc výslovně zakazuje vydávání úrokových akcií.

Forma akcií¹¹³ vyjadřuje způsob určení osoby oprávněného akcionáře a je důležitá pro způsob převodu akcie. Zákon rozlišuje akcie na jméno, které jsou cennými papíry na řad, a akcie na majitele, které jsou cennými papíry na doručitele. Listinná akcie na jméno obsahuje jméno jejího vlastníka a akciová společnost je povinně eviduje v seznamu akcionářů, přičemž vůči společnosti platí za akcionáře osoba v něm zapsaná. Výhodou akcií na jméno je, že akciová společnost zná své akcionáře a přesné rozložení podílů ve společnosti. Listinné akcie na majitele neobsahují jméno vlastníka a vůči společnosti platí za akcionáře osoba, která se akcií prokáže. Pokud jde o způsob převodu těchto forem akcií – modu, tak listinné akcie na majitele se převádí tradicí, zatím co u akcií na jméno se vedle tradice vyžaduje ještě indosace rubopisem.¹¹⁴ Bez ohledu na podobu akcie je forma akcií důležitá pro možnost omezení jejich převoditelnosti – vinkulaci. Akcie na majitele jsou vždy volně převoditelné a není možné jejich převoditelnost vyloučit nebo omezit. U akcií na jméno také nelze převoditelnost vyloučit, avšak stanovy ji mohou omezit. Možnost takového omezení však musí být uvedena ve stanovách a zapsána v obchodním rejstříku. Zákon blíže nepředepisuje způsob omezení převoditelnosti, stanovy tak mohou zvolit vlastní model, který však musí být dostatečně určitý a nesmí být natolik intenzivní, aby znamenal faktické vyloučení převoditelnosti. Převoditelnost tak může být omezena například souhlasem některého z orgánů společnosti a stanovením podmínek za nichž souhlas udělí; pokud potom odmítne vydat souhlas, může daný akcionář uplatnit právo na odkup těchto akcií společností za přiměřenou cenu. Stejně tak zavede-li valná hromada svým rozhodnutím omezení převoditelnosti, mohou akcionáři, kteří s touto změnou nesouhlasili, požadovat odkup svých akcií.

¹¹³ Černá, S tamtéž, s. 134 an.

¹¹⁴ Eláš, K., Bartošiková, M., Pokorná, J. a kol. Kurs obchodního práva. Právnícké osoby jako podnikatelé 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 270

Práva a povinnosti akcionáře

Základní povinnost akcionáře jako upisovatele je splatit emisní kurz jím upsaných akcií a vnést tak do společnosti svůj vklad, ke kterému se zavázal podpisem zakladatelské smlouvy nebo listiny upisovatelů. Protože akcionáři neručí za závazky společnosti, klade právní úprava důraz na plnění této jejich povinnosti v zájmu zajištění vytvoření odpovídající výše základního kapitálu. Zákonná úprava výslovně zakazuje zproštění závazku splatit vklad a zakotvuje maximální časové hranice pro splnění povinnosti. Nesplnění uhrazovací povinnosti může mít za následek povinnost platit úrok z prodlení nebo vést k tzv. kadučnímu řízení, kdy představenstvo vyzve upisovatele v prodlení ke splnění uhrazovací povinnosti v určené lhůtě, přičemž ho upozorní, že po marném uplynutí stanovené lhůty jej může ze společnosti svým rozhodnutím vyloučit. Vyloučený upisovatel je povinen vrátit zatímní list a vedle toho ručí společnosti za splacení emisního kurzu. Společnost může také trvat na splacení emisního kurzu a podat k soudu žalobu na jeho splacení. Představenstvo může tyto kroky učinit buď z vlastního podnětu nebo na návrh minoritních akcionářů – pokud by jim bez zbytečného odkladu nevyhovělo, mohou tuto žalobu jménem společnosti podat sami minoritní akcionáři. Společnost také může rozhodnout o snížení základního kapitálu v rozsahu nesplaceného emisního kurzu akcií.¹¹⁵

Odhlédneme-li od nejobecnější povinnosti loajality¹¹⁶ ukládající akcionáři usilovat o naplnění cíle společnosti, zachovávat její stanovy a respektovat její oprávněné zájmy, týkají se další povinnosti především majitelů kótovaných akcií a souvisí především s požadavkem zajištění větší transparentnosti společností obchodujících své akcie na regulovaných trzích. Oznamovací povinnost tak má každá osoba, která sama nebo společně s dalšími, s nimiž jedná ve shodě, získá nebo ztratí ve společnosti s kótovanými akciemi určitý podíl hlasovacích práv. Oznamovací povinnost má tato osoba vůči společnosti jako emitentovi, dozorovému orgánu nad kapitálovým trhem a Středisku cenných papírů resp. centrálnímu depozitáři.¹¹⁷ Tato informace o změnách hlasovacích práv je důležitým signálem pro ostatní akcionáře i pro případné zájemce o koupi akcií společnosti. Oznamovací povinnost je také předpokladem pro realizaci povinnosti učinit veřejný návrh smlouvy o koupi akcií. Povinnost učinit veřejný návrh smlouvy o koupi akcií má osoba, která ve společnosti s kótovanými akciemi získala získá sama nebo společně s jinými osobami jednáním ve shodě podíl na hlasovacích právech, který mu umožňuje ovládnutí společnosti a nebo překročí hranici 2/3 a 3/4 hlasovacích práv. Toto opatření směřuje k ochraně zájmů menšinových akcionářů, protože získáním rozhodného podílu jednoho akcionáře či akcionářské skupiny klesá pro trh atraktivita takovéto investice. Akcionáři se tak mohou rozhodnout, zda za změněných podmínek setrvají ve společnosti, nebo návrh na koupi akcií přijmou.

¹¹⁵ Černá, S. Obchodní právo. Akciová společnost. 3. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 191

¹¹⁶ Černá, S. tamtéž, s. 187

¹¹⁷ Dědič, J., Kříž, R., Štenglová, I. Akciové společnosti. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 263

Hlavním právem akcionáře a současně i motivem jeho vstupu do společnosti je právo na dividendu jako podíl na zisku společnosti. Podmínkou výplaty podílu na zisku je, že vlastní kapitál společnosti (po odečtení povinných dotací ve prospěch rezervních fondů) je vyšší než základní kapitál, a ani po jeho výplatě neklesne tento vlastní kapitál pod výši základního kapitálu včetně objemu již vytvořených povinných rezerv a případných nesplacených akcií. Podíl na zisku nelze vyplácet zálohově. Rozdělení zisku schvaluje valná hromada, která po schválení účetní závěrky rozhodne, zda a jaký zisk určí k rozdělení. Rozhodne-li valná hromada v rozporu s výše uvedeným pravidlem, představenstvo toto rozhodnutí nesmí realizovat, jinak mu vzniká odpovědnost. Podíl na zisku se určuje podle podílu jmenovité hodnoty akcií daného akcionáře ke jmenovité hodnotě všech akcionářů. Od tohoto pravidla se nemohou stanovy vyjma prioritní dividendy odchýlit. Právo na výplatu dividendy je samostatně převoditelné a může být spojeno s kupónem. Dalším právem tradičně spojeným s akcií je pak právo na podíl na likvidačním zůstatku v případě zániku společnosti.

Rozsah oprávnění každého akcionáře podílet se na řízení společnosti (avšak nejen tohoto) je závislý na velikosti jeho podílu ve společnosti, resp. účasti na základním kapitálu. Změna základního kapitálu by tak mohla mít za následek nepříznivou změnu rozložení sil ve společnosti. V zájmu rovného zacházení s akcionáři je tak při změně výše základního kapitálu nezbytné poskytnout akcionářům možnost udržet si stávající velikost svého podílu ve společnosti a upsat tak mladé akcie a dluhopisy. Toto opatření můžeme považovat za určité právo na zachování poměru sil ve společnosti a zahrnuje v sobě především právo na přednostní úpis akcií. Právo na přednostní úpis akcií náleží akcionářům vždy při nominálním zvyšování základního kapitálu a omezit či vyloučit jej lze pouze rozhodnutím valné hromady při zvyšování kapitálu nepeněžitými vklady, a to výlučně v důležitém zájmu společnosti a zásahem vedeným stejnoměrně proti všem akcionářům. Obdobná ochrana je i při snižování základního kapitálu, kde se rovněž vyžaduje rovnoměrnost. Nerovnoměrné snižování základního kapitálu je možné pouze losováním akcií stahovaných z oběhu, a to za předpokladu, že tento způsob dopředu umožňují stanovy.

Každý akcionář má dále práva související s účastí na řízení společnosti¹¹⁸ a zahrnující především právo účastnit se valné hromady jako vrcholného orgánu společnosti a být o jejím svolání řádně informován, hlasovat na ní, uplatňovat návrhy a protinavrhy, být volen do orgánů společnosti a být informován o záležitostech týkajících se společnosti a projednávaných na valné hromadě. Účast je vždy jen právo akcionáře, přičemž účastnit se může osobně nebo zástupcem. K účasti jsou oprávněni i akcionáři s akciemi bez hlasovacího práva, kteří mohou být na valné hromadě přítomni, mohou vznášet dotazy, požadovat vysvětlení k projednávaným bodům a podobně. Akcionáři musí mít na valné hromadě vždy dostatečný prostor k vyjádření se ohledně projednávaných bodů. Takovýto prostor sice může být stanovami nebo jednacím řádem valné hromady v zájmu funkčnosti

¹¹⁸ Černá, S. Obchodní právo. Akciová společnost. 3. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 165

valné hromady omezen, takovéto omezení však vždy musí být přiměřené. Práva, které může společník realizovat pouze společně s ostatními akcionáři v rámci valné hromady, jsou právy vespolečnými, přičemž jejich skutečný význam závisí na konkrétních podmínkách rozložení sil ve společnosti.¹¹⁹

Ochrana menšinových akcionářů

V rámci akciové společnosti je uplatňována zvýšená ochrana menšinových akcionářů¹²⁰, jejíž motivem je snaha ochránit práva a zájmy akcionářské menšiny na jedné straně a současně zajistit funkčnost společnosti na straně druhé. Základem akciové společnosti je sice smlouva, avšak jí odpovídající zásada, že rozhodnutí znamenající její změnu musí být podmíněna souhlasem všech společníků, by v případě akciové společnosti znamenala, že každá změna stanov musí být schválena všemi akcionáři, což by vedlo k ochromení chodu společnosti, neboť každý akcionář disponující i sebemenším počtem hlasů by mohl bránit změně stanov, a následně i ke ztrátě zájmu kapitálově silných investorů o vstup do společnosti. Řešením této situace je výše uvedený posun k většinovému rozhodování a k zásadě hlasovací síly závislé na výši vkladu každého akcionáře, což však s sebou přináší ohrožení práv menšinových akcionářů na úkor silných akcionářů, kteří – pokud reprezentují potřebnou většinu – mohou prosadit jakýkoliv svůj záměr i proti vůli ostatních akcionářů. Rozhodnutí valné hromady se tak stává v podstatě jen výrazem vůle silného akcionáře a nikoliv profilem celé akcionářské obce. Silní akcionáři tak mohou za určitých podmínek získat možnost vládnout celou kapitálovou silou, ačkoliv jim náleží akcie odpovídající pouze menší části základního kapitálu, přičemž tato disproporce se zvyšuje s rozptýleností akcií společnosti mezi velké množství drobných investorů.

Akciová společnost je přitom sama nositelkou specifických zájmů, které se ne vždy musí shodovat se zájmy ostatních, především pak silných akcionářů, přičemž společnost tak může být ohrožena i zevnitř prosazováním pro ni nevýhodných záměrů silných akcionářů. Zákon proto chrání jak samotnou společnost, tak i její menšinové akcionáře. Hranicí této ochrany je bod, kdy se jejich zájmy rozcházejí a kdy by i menšinové akcionáři mohli společnost ohrozit. Zájem akciové společnosti má v takovém případě zásadně přednost před zájmy akcionářů. Ochranná ustanovení proto zmírňují či přímo vylučují důsledky nepříznivých změn uvnitř společnosti, které dopadají na menšinové akcionáře, a vytvářejí tak určitou protiváhu akcionářské většiny. Základní případy ohrožení menšinových akcionářů spočívají v omezení práva akcionáře podílet se na řízení společnosti a na spoluvytváření její vůle, porušení práv akcionáře v důsledku usnesení valné hromady, které je v rozporu s předpisy či stanovami či je zde rozpor mezi skutečným a společností tvrzeným usnesením, změně práv spojených s akcií po jejím nabytí, změně podílu akcionáře při změně výše základního kapitálu a další.

¹¹⁹ Černá, S. tamtéž, s. 221

¹²⁰ Černá, S. tamtéž, s. 169 an.

Právní úprava akciové společnosti a smluvní volnost

Základem úpravy akciové společnosti je zákonná úprava obsažená v obchodním zákoníku. Vedle této úpravy jsou významná i ustanovení obsažená v některých dalších zákonech, které se dotýkají cenných papírů, kapitálového trhu nebo společnosti se specifickým předmětem činnosti.¹²¹ V rámci úpravy kapitálových společností a především akciové společnosti se výrazně projevuje právo Evropských společenství, a to především v podobě transpozice jednotlivých směrnic Evropského parlamentu a Rady do našeho právního řádu. Pokud jde o povahu zákonné úpravy, bude třeba vzhledem k povaze akciové společnosti považovat ustanovení neumožňující výslovně odchylnou úpravu za kogentní. Právní režim akciové společnosti totiž není jen výrazem zájmu umožnit sdružování vkladatelů (investorů), jeho záměrem/smyslem/cílem je rovněž vytvoření prostoru pro uplatňování vlivu dalších sociálních skupin, jejichž zájmy se týkají provozu podniku společnosti. Jedná se například o zaměstnance a jejich účast na řízení a kontrole společnosti, prostřednictvím které mohou uplatňovat své zájmy. U akciových společností, které nabízejí své akcie na regulovaných trzích, se uplatňuje navíc i požadavek na dostatečnou průhlednost akcionářské struktury a dosažených hospodářských výsledků společnosti, které mohou mít výrazný vliv na skutečné postavení potencionálních akcionářů ve společnosti a cenu akcií.¹²² Všechny tyto zájmy se střetávají v právní úpravě akciové společnosti a výrazně ji poznamenávají.

Smluvní prostor je v akciové společnosti představován stanovami jako základním dokumentem společnosti, neboť význam zakladatelské smlouvy se vyčerpává vznikem společnosti. Stanovy jsou tak společenskou smlouvou *sui generis*, která je schvalována buď přímo zakladateli, nebo na ustavující valné hromadě v případě sukeesivního založení společnosti, a akcionáři k této smlouvě přistupují nabytím akcií. Stanovy obsahují úpravu vnitřních poměrů a fungování společnosti, včetně úpravy práv a povinností akcionářů. Stanovami lze zavazovat společnost, její akcionáře a členy jejich orgánů a v rozsahu stanoveném zákonem i zaměstnance společnosti.¹²³ Obsah stanov lze rozdělit na obligatorní náležitosti povinně vyžadované v ustanovení § 173 odst. 1 obchodního zákoníku a na fakultativní náležitosti, které zákon v některých případech předpokládá. Úprava stanov vedle toho může obsahovat i záležitosti zákonem nepředvídané, tato autonomní tvorba však nesmí být v rozporu s kogentní právní úpravou; není proto možné, aby stanovy například konstruovaly specifické druhy akcií nebo omezily odpovědnost členů představenstva za škodu.¹²⁴ Vzhledem k značnému rozsahu právní úpravy a převažující kogentní povaze je možnost takovéto tvorby minimální.

Pokud jde o právní povahu stanov, jsou stanovy považovány za právní úkon a smlouvu, která má současně i význam pro třetí osoby, které vstupují se společností do styku. Při bližším

¹²¹ Dědič, J., Kríž, R., Štenglová, I. Akciové společnosti. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 1

¹²² Černá, S. Obchodní právo. Akciová společnost. 3. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 17

¹²³ Dědič, J., Kríž, R., Štenglová, I. Akciové společnosti. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 59

¹²⁴ Eliáš, K., Bartošíková, M., Pokorná, J. a kol. Kurs obchodního práva. Právnícké osoby jako podnikatelé. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 278

zkoumání však není smluvní povaha stanov tak jednoznačná, protože se u ní zdaleka neuplatňuje základní smluvní princip jednomyslnosti. Bezvýjimečné dodržení smluvních zásad by totiž vedlo k zablokování chodu většiny společností, které mají členskou základnu mnohdy v řádech stovek a tisíců členů. V případě změn stanov tak bylo nezbytné připustit odchylku od tradičních zásad smluvního práva ve prospěch většinového principu, který je navíc modifikován skutečností, že vytvoření většiny nezávisí na počtu akcionářů, ale pouze na většině přítomných akcionářů počítané podle počtu hlasů a odvíjejících se od míry, v níž se podílejí na tvorbě základního kapitálu. Jako protiváha většinového rozhodování jsou pak zakotvena práva chránící menšinové akcionáře před důsledky změn stanov schválených bez jejich souhlasu. Výraz ochrany slabší smluvní strany se však nenese v duchu možnosti každého akcionáře zablokovat změnu stanov, ale směřuje spíše k ochraně před znehodnocením jeho investice do společnosti. I přes určitý průlom do tradičních zásad smluvního práva lze mít za to, že právní režim akciové společnosti se pohybuje na poli smluvního práva, které lze nalézt v základech společnosti i pod nánosem odchylek. Některé zahraniční doktríny v akciové společnosti nevidí výhradně právní subjekt založený na smlouvě, ale spíše instituci či přinejmenším právní útvar z výraznými rysy instituce.¹²⁵

Právní úprava akciové společnosti tak působí zpravidla kategoricky a ponechává jen minimální prostor pro smluvní volnost a autonomní tvorbu práva, které mohou měnit úpravu společnosti jen v méně podstatných bodech. Díky tomuto úzkému prostoru pro sjednání podmínek, za nichž akcionáři vnášejí svůj vklad do společnosti, stojí akciová společnost před akcionáři ne jako společenství, které lze klasickými smluvními technikami ve volném zákonném rámci přizpůsobovat potřebám a zájmům společníků, ale spíše jako instituce, jako pevná struktura s předem definovaným souborem práv a povinností, která akcionář komplexně přijímá či odmítá, aniž by je měl možnost výrazněji modifikovat. Institucionální pojetí implikuje trvalé podřízení práv a soukromých zájmů cílům, pro něž byla společnost vytvořena. Na tento posun v pojetí reagovala právní doktrína vytvořením tzv. institucionální teorie. Ta si neklade za cíl vyvrátit smluvní koncept akciové společnosti, ale spíše prezentovat nový a přesnější pohled na ni, vycházející z její současné podoby. V poslední době je právní režim akciové společnosti pro svou tuhost značně kritizován a v některých právních řádech (např. ve Francii nebo Německu) proto probíhají určité snahy směřující k posílení smluvní povahy v podobě zjednodušených akciových společností, které poskytují akcionářům smlouvy v úpravě akciové společnost rozsáhlou smluvní svobodu při určení její organizační struktury i v dalších otázkách. Za projev posilování smluvního proudu v režimu fungování společnosti jsou považovány i stále častější smlouvy mezi akcionáři uzavírané mimo stanovy i v jejich rámci, které dnešní, zejména zahraniční judikatura, akceptuje.

¹²⁵ Černá, S. Obchodní právo. Akciová společnost. 3. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 52 an.

III.IV. Společnost s ručením omezeným

Historické pozadí a povaha společnosti s ručením omezeným

Původ společnosti s ručením omezeným můžeme nalézt v pozdní organizační formě utvořené německým zákonodárcem na konci 19. století v reakci na zkušenosti s ostatními formami obchodních společností a jejich nevýhodami.¹²⁶ Formy osobních obchodních společností sice umožňovaly jednoduché a nenáročné uspořádání vzájemných vztahů při společném výkonu podnikatelské činnosti, avšak vyžadovaly osobní účast konkrétních společníků spojenou s jejich neomezeným ručením za závazky společnosti. Toto riziko neomezeného ručení společníků vedlo k malému zájmu o využívání osobních forem společností. Akciová společnost konstruovaná jako samostatná právnická osoba sice tyto nevýhody překonávala, avšak úprava jejich vnitřních vztahů byla svazována značným množstvím komplikovaných požadavků a její vznik podléhal přísné státní ingerenci. Záměrem zákonodávce tak bylo spojit ve společnosti s ručením omezeným výhody právní a majetkové samostatnosti akciové společnosti s větší jednoduchostí a pružností smluvní povahy vztahů osobních forem obchodních společností a současně se vyvarovat jejich nevýhod. Společnost s ručením omezeným proto vychází z kapitálové povahy a plné právní osobnosti akciové společnosti, avšak díky intenzivnějšímu osobnímu zapojení společníků do správy společnosti dává větší prostor neformálnosti a flexibilitě v řízení společnosti a tím i většímu rozsahu možného uplatnění smluvní volnosti.

Kapitálová povaha společnosti s ručením omezeným je tak důsledkem přetrvávajícího významu majetkové stránky účasti společníků. Požadavek přiznání úplné majetkové samostatnosti a odpovědnosti společnosti za své závazky je totiž nutně spjat s povinností společníků podílet se vklady na vytvoření vlastní majetkové základny společnosti a v rámci ní určité minimální povinné výše základního kapitálu, která je zapisována do obchodního rejstříku a měla by sloužit jako garance pro věřitele společnosti. Majetková účast společníků prostřednictvím vkladu na základním kapitálu je tak nezbytnou podmínkou jejich členství ve společnosti, přičemž společníci ručí za závazky společnosti pouze v omezené míře a do okamžiku zapsání splacení všech jejich vkladů do obchodního rejstříku, k nimž se zavázali ve společenské smlouvě nebo v právním úkonu přistoupení k této smlouvě. Konstrukce základního kapitálu má zajistit, aby společnost měla k dispozici určitý minimální majetek, a garantovat tak, že pohledávky třetích osob budou alespoň v jeho výši skutečně uspokojeny. Právní úprava tak v zájmu ochrany práv třetích osob stanoví kogentní požadavky na zajištění a zároveň pokud možno i na uchování majetku společnosti odpovídajícímu alespoň výši základního kapitálu. Úprava zajištění tohoto odpovídajícího majetku vymezuje požadavky na vklady, způsob jejich ohodnocení a plnění vkladové povinnosti, kdy například nepřipouští některé způsoby zániku závazku běžné pro závazkové

¹²⁶ Pelikánová, I., Černá, S. a kol. Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. 2. díl. Praha: ASPI, 2006, s. 379 an.

právo. Smyslem takové úpravy je ochrana před vytvořením fiktivního a nadhodnoceného majetku společnosti. Uchování majetku společnosti je zabezpečeno tvorbou rezervního fondu a existencí pravidel omezujících rozdělování hospodářského výsledku společnosti, nemožností vrácení vkladů společníkům bez současného snížení základního kapitálu a dalšími pravidly. Právní úprava základního kapitálu společnosti s ručením omezeným i akciové společnosti je však v poslední době podrobována značné kritice pro svou malou efektivitu vzhledem k jejím omezujícím důsledkům, přičemž jsou navrhovány alternativní způsoby řešení ochrany práv věřitelů.

Společnost s ručením omezeným spojuje s kapitálovými formami obchodních společností také institucionalizovaná podoba vnitřní organizační struktury vztahů s vlastními orgány společnosti, prostřednictvím kterých projevuje svou vůli. Rozhodování ve společnosti s ručením omezeným se tak zásadně odehrává prostřednictvím orgánů, z nichž nejvyšším je valná hromada tvořená všemi společníky. V rozhodování společníků v rámci valné hromady se uplatňuje většinový způsob tvorby výsledné vůle společnosti, právní úprava však umožňuje uplatnění také smluvních prvků, neboť společnost svou osobností nenabourává ani nenahrazuje původní smluvní vztahy mezi společníky navzájem v plném rozsahu a ponechává jim tak i po svém vzniku možnost přijímání zákonem stanovených rozhodnutí mimo rámec institucionalizované struktury společnosti přímo společnou dohodou společníků, která je postavena na smluvním principu jednomyslnosti. Společníci tak mohou svou vůli projevit i mimo valnou hromadu, a to i v případě, že se valná hromada buď vůbec nekonala, nebo se konala vadně, avšak byli přítomni všichni společníci nebo všichni společníci následně projevíli s takovýmto rozhodnutím souhlas. Společníci se rovněž mohou jednomyslně dohodnout na změně společenské smlouvy, která by jinak vyžadovala rozhodnutí valné hromady. Podoba uspořádání vnitřních vztahů ve společnosti s ručením omezeným sice nevyžaduje bezprostřední a osobní účast společníků na správě společnosti, avšak v případě společnosti s ručením omezeným je osobní účast společníků v postavení jednatelů poměrně častá. V účasti společníků s ručením omezeným je totiž potlačena investorská povaha ve prospěch povahy společnické, přičemž větší zainteresovanost společníků na chodu společnosti je důsledkem omezené převoditelnosti a dispozice s obchodními podíly ve společnosti. Tato osobní zainteresovanost se projevuje například v ponechání kontrolních oprávnění v rámci společnické struktury vztahů a tomu odpovídající fakultativnosti zřizování samostatného kontrolního orgánu společnosti.

Společnost s ručením omezeným stojí svou podobou mezi výše popsányi uzavřenými akciovými společnostmi a formami osobních obchodních společností. Jestliže společnost realizuje obchody menšího rozsahu a společníci si hodlají ponechat maximální možnou kontrolu nad podnikáním společnosti a osobně se ho účastnit, uplatní se v rámci jejího uspořádání intenzivněji prvky osobních společností.¹²⁷ Právní úprava společnosti s ručením omezeným tak nepředpokládá účast velkého množství společníků, neboť jejím účelem není

¹²⁷ Pelikánová, I., Černá, S a kol. tamtéž. s. 384 an.

soustředit volný kapitál od veřejnosti – neumožňuje proto ani veřejný úpis obchodních podílů. Maximální počet společníků je naší právní úpravou po francouzském vzoru omezeno na 50 osob. Takovéto omezení však neznamená, že by společnost s ručením omezeným nebylo možné využít k realizaci kapitálově náročných podnikatelských záměrů, pokud jsou zakladatelé sami schopni zajistit potřebnou kapitálovou vybavenost z vlastních zdrojů. Smyslem takového omezení je spíše teoreticky vyloučit uspořádání vztahů velkého množství společníků, při kterém by se nemohla plně projevit její smluvní povaha uspořádání vzájemných vztahů.

Právní úprava společnosti s ručením omezeným a smluvní volnost

Právní režim společnosti s ručením omezeným nevyžaduje takovou míru uniformity právního postavení jednotlivých společníků jako je tomu v případě akciové společnosti, přičemž dává společníkům větší prostor smluvní volnosti, a tito tak mohou v rámci společenské smlouvy uspořádat své společnické vztahy a z nich plynoucí práva a povinnosti s respektem k jejich vůli a zájmům. Stejně tak i úprava vnitřní organizační struktury a rozhodování ve společnosti nepodléhá tak striktním omezením a přísně formalizovaným postupům, což umožňuje její větší míru adaptace na různící se potřeby a požadavky efektivního uspořádání chodu společnosti.

IV. Závěr diplomové práce

Smluvní volnost může být uplatněna především pomocí smluv jakožto shodných projevů vůle smluvních stran, kterými mezi sebou zakládají a upravují svá práva a povinnosti tvořící jejich vzájemný právní vztah. K uplatnění smluvní volnosti v oblasti práva společností je tak nezbytné hledat smluvní základ jednotlivých společností, přičemž všechny společnosti jako dobrovolné sdružení osob jsou postaveny na smlouvě. Tuto smlouvu zpravidla představuje společenská smlouva a stanovy. Obchodní společnosti tedy vznikají na základě smlouvy, avšak přestávají být záležitostí pouze smluvních stran, protože se svými účinky dotýkají i třetích osob, které s nimi jako novou právní osobou vstupují do vzájemných vztahů a kterým proto musí být zákonnou úpravou zajištěna existence pravidel poskytujících dostatečnou ochranu.¹²⁸ Společenská smlouva jako smluvní základ společnosti tak svými vnějšími účinky zasahuje do právního postavení třetích osob a v její úpravě dotýkající se vnějších vztahů tak nemůže být plně uplatněna smluvní autonomie – tato může existovat pouze pro jednání mající účinky výlučně mezi smluvními stranami, nikoliv však pro jednání, která působí vůči třetím osobám. Úprava vnějších vztahů všech forem obchodních společností tak zůstává výhradně záležitostí právní úpravy, která zde v zájmu ochrany práv a zájmů třetích osob zasahuje s maximální intenzitou a proti autonomii vůle společníků

¹²⁸ Pelikánová, I. Akciová společnost, základní charakteristika. Publikováno na internetu. Praha 1996

působí kategoricky. Právní vztahy společníků a společnosti vůči třetím osobám jsou postaveny především na kogentních právních normách a výrazně se u nich projevuje požadavek publicity.¹²⁹ Vnější povaha obchodních společností zahrnuje problematiku jejich identifikace, rozsahu právní subjektivity, určení statutárního orgánu a způsobu jednání jménem společnosti, odpovědnosti společnosti za své závazky a případné ručení společníků za závazky společnosti.

Smluvní autonomie tak může být uplatněna především v úpravě vnitřních vztahů v rámci společnosti. I zde však zasahuje samostatná právní osobnost obchodních společností a právní řád proto omezuje společníky v rozhodování, které by se svými důsledky mohlo nepříznivě dotknout práv třetích osob – především se jedná o problematiku základního kapitálu a ochrany věřitelů – nebo dokonce zájmů samotné společnosti. Mimo to je rozsah smluvní volnosti v uspořádání vnitřních vztahů výrazně ovlivněn také přetrvávajícím uplatňováním smluvních principů jednomyslného rozhodování, nebo posunem k institucionálním principům většinového způsobu rozhodování. Obecně lze prohlásit, že čím výraznější je osobní povaha účasti společníků na společnosti, tím výrazněji se ve vztazích ve společnosti uplatňují smluvní prvky, neboť společnost zpravidla nepředpokládá účast velkého množství společníků a nevyžaduje proto v rámci akceschopnosti jejího fungování institucionalizované uspořádání vztahů, kterým by se vzdalovala jednotlivým osobám společníků. Naopak čím výraznější je majetková a investiční povaha účasti společníků, tím výrazněji se ve vztazích ve společnosti uplatňují institucionální prvky, neboť společnost předpokládá neosobní účast velkého množství společníků a vyžaduje tak uspořádání do jednotného a akceschopného celku, nezávislého a nutně se vzdalujícího jednotlivým osobám společníků. Úprava vnitřních vztahů ve společnosti tak zůstává z větší či menší míry autonomní záležitostí společenské smlouvy, která umožňuje uplatnit vlastní vůli a aktuální potřeby společníků. Tato autonomie je však i zde ovlivněna právní úpravou a u jednotlivých forem obchodních společností se výrazně liší. Větší prostor pro uplatnění smluvní autonomie je proto u forem osobních obchodních společností, které jsou postaveny na osobním spojení sil a schopností společníků a jejich bezprostředním zapojení do činnosti, než u kapitálových forem obchodních společností, které jsou postaveny na neosobním spojení volných majetkových hodnot osob, jejichž zapojení do činnosti společností se nepředpokládá. Pokud si tak vztahy v rámci společnosti zachovávají osobní povahu a smluvní prvky respektující vůli každého společníka, jsou společníci sami schopni si nejefektivněji zajistit ochranu svých zájmů a potažmo i zájmů samotné společnosti, přičemž zde není tak intenzivní obecný zájem. Právní úprava zde působí především hypoteticky pro případ neexistence autonomní úpravy a vůli společníků nejen respektuje, ale dává jí přímo přednost. Naopak v případě opuštění smluvních prvků společnosti a přiblížení se instituci vzniká potřeba právní regulace a ochrany jednotlivých zájmů v rámci takovéto společnosti, zejména pak vyvážení postavení společníků nedisponujících dostatečnou silou k prosazení své vůle při většinovém rozhodování v rámci

¹²⁹ Eliáš, K., Bartošíková, M., Pokorná, J. a kol. Kurs obchodního práva. Právnícké osoby jako podnikatelé. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 9

společnosti. Tato potřeba kategoricky působící úpravy se ještě zvyšuje s uplatňováním dalších zájmů určitých sociálních skupin v rámci společnosti.

Pokud jde o možnost autonomie vůle zakladatelů při sjednání rozhodčí doložky pro statusové otázky společnosti, poukazují především na rozhodnutí Evropské soudního dvora ze dne 10. března 1992 ve věci C-214/89 Powell Duffryn Plc. vs. Wolfgang Petereit, kde Evropský soudní dvůr ve srovnávacím průzkumu poukazuje na nejednotnost doktrinárního vnímání povahy vztahu mezi kapitálovými společnostmi a jejich akcionáři, který bývá v některých doktrínách charakterizován jako smluvní, jinde jako institucionální, normativní nebo sui generis. Soud vychází ze skutečnosti, že závazky osob, jejichž postavení je dáno členstvím ve sdružení, musí být nutně považovány za smluvní, protože členství ve sdružení vytváří mezi členy těsné spojení podobné vztahu mezi stranami smlouvy. Podobně je tak i postavení akcionářů srovnatelné s postavením smluvních stran. Založení společnosti je výrazem zájmu akcionářů dosáhnout společného cíle. Aby bylo možno tohoto cíle dosáhnout, náleží každému jednotlivému akcionáři, stejně jako ostatním akcionářům a orgánům společnosti, práva a povinnosti obsažené ve stanovách společnosti. Stanovy společnosti proto musí být posuzovány jako smlouva regulující jak vztahy mezi akcionáři, tak vztahy mezi nimi a společností, kterou zakládají. Evropský soudní dvůr proto dovedl, že doložka prorogující soudní pravomoc obsažená ve stanovách akciové společnosti je dohodou ve smyslu článku 17 Bruselské úmluvy, a je tedy pro všechny akcionáře závazná. Není přitom podstatné, že akcionář, vůči němuž se doložka prorogující soudní pravomoc uplatňuje, nesouhlasil s jejím přijetím nebo se stal akcionářem až poté, co byla přijata. Tím, že se stal akcionářem společnosti, se podřizuje všem ustanovením stanov společnosti a rozhodnutím přijatým orgány společnosti v souladu s platnými právními předpisy rozhodného národního práva a stanovami, ačkoliv s některými ustanoveními či rozhodnutími nesouhlasí.

10. 03. 1992

V. Seznam použité literatury

Knapp, V. Teorie Práva, 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1995

Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné. 1. svazek, 3. vydání. Praha: ASPI, 2002

Knapp, V., Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné. 2. svazek, 3. vydání. Praha: ASPI, 2002

Jehlička, O., Švestka, J., Škárková, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 6. vydání. Praha: C.H. Beck, 2001

Pelikánová, I. a kol. Obchodní právo. 1. díl. Praha: ASPI, 2001

Pelikánová, I. a kol. Obchodní právo. 1. díl. Praha: ASPI, 2005

Pelikánová, I., Černá, S. a kol. Obchodní právo. Společnosti obchodního práva a družstva. 2. díl. Praha: ASPI, 2006

Černá, S. Obchodní právo. Akciová společnost. 3. díl. Praha: ASPI, 2006

Eliáš, K., Bartošiková, M., Pokorná, J. a kol. Kurs obchodního práva. Právnícké osoby jako podnikatelé. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2003

Pelikánová, I. Úvod do srovnávacího práva obchodního. Skripta. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2000

Pelikánová, I. Srovnávací právo obchodní. Veřejná obchodní společnost. Praha: Orac, 2002

Eliáš, K. Obchodní společnosti. Praha: C.H. Beck

Dědič, J., Čech, P. Obchodní právo po vstupu ČR do EU aneb co všechno se po 1. květnu 2004 v obchodním právu změnilo? Praha: Bova Polyglon, 2004

Pelikán, R. Kořeny moderního práva obchodních společností ve Francii, diplomová práce. Publikováno na internetu (www.srovnavacipravo.cz). Praha: 2003

Pelikánová, I. Akciová společnost, základní charakteristika. Publikováno na internetu (www.srovnavacipravo.cz). Praha 1996

Dědič, J., Kříž, R., Štenglová, I. Akciové společnosti. 4. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2001

Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 7. vydání. Praha: C.H. Beck 2002

Report of The High Level Group of Company Law Experts on modern regulatory framework for company law in Europe. Publikováno na internetu (www.europa.eu). Brusel: 2002

Company law and corporate governance: Commission present Action Plan. Publikováno na internetu (www.europa.eu). Brusel: 2003

Srovnávací tabulky pro notifikaci směrnic Evropského společenství Úřadu vlády, odboru kompatibility – STNS

Právní rozhledy č. 12/1995

Rozsudek Evropského soudního dvoru Case C-214/1998 (Powell Duffryn Plc. vs. Wolfgang Peterleit)

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky 29 Odo 120/2003 a 29 Odo 892/2004